

Portland State University

PDXScholar

Center for Turkish Studies Occasional Paper
Series

Center for Turkish Studies

8-2011

Jeopolitik Teoriler Acisindan Kibris'in Onemi (The Importance Of Cyprus Island in Geopolitical Theories)

Soylap Tamcelik
Gazi University Ankara

Follow this and additional works at: https://pdxscholar.library.pdx.edu/turkishstudies_occasionalpaper

Part of the [International Relations Commons](#), and the [Islamic World and Near East History Commons](#)

Let us know how access to this document benefits you.

Recommended Citation

Tamcelik, Soylap, "Jeopolitik Teoriler Acisindan Kibris'in Onemi (The Importance Of Cyprus Island in Geopolitical Theories)" (2011). *Center for Turkish Studies Occasional Paper Series*. 3.
https://pdxscholar.library.pdx.edu/turkishstudies_occasionalpaper/3

This Book is brought to you for free and open access. It has been accepted for inclusion in Center for Turkish Studies Occasional Paper Series by an authorized administrator of PDXScholar. Please contact us if we can make this document more accessible: pdxscholar@pdx.edu.

CENTER FOR TURKISH STUDIES
PORTLAND STATE UNIVERSITY

AUGUST 2011

JEOPOLİTİK TEORİLER AÇISINDAN KIBRIS'IN ÖNEMİ

Dr. Soyalp Tamçelik

OCCASIONAL PAPER SERIES

VOL. 3—NO. 1

OCCASIONAL PAPER SERIES

- *Published by the Center for Turkish Studies & The Contemporary Turkish Studies Program*
- *Editor-in-Chief: Birol Yeşilada (Yesilada@pdx.edu)*
- *http://www.pdx.edu/turkish_studies_center*

JEOPOLİTİK TEORİLER AÇISINDAN KIBRIS'IN ÖNEMİ

The Importance of Cyprus Island in Geopolitical Theories

Doç. Dr. Soyalp TAMÇELİK*

Özet:

Bu araştırmada, jeopolitik teoriler ışığında Kıbrıs'ın *kara, hava ve deniz hâkimiyeti ile kenar kuşak teorisi* açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Bundan hareketle araştırmadaki temel amaç, bu teoriler ışığında Kıbrıs'ın coğrafi konumunun yerini ve önemini belirlemektir.

Jeopolitik teorilerin başlıcaları *kara, hava, deniz ve kenar kuşak hâkimiyetine* göre dört bölümden oluşmaktadır. Kara, deniz ve hava kuvvetlerinden hangisinin ana, hangisinin alt kuvvet oldukları hakkındaki tartışma, günümüzde dek sürmektedir. Bu belirsizlik nedeniyledir ki, tarafsız bir sunuş olan *kronolojik* sıra takip edilmiştir. Bu sıraya göre ilk önce *deniz*, sonra *kara* ile *kenar kuşak* ve nihayet *hava hâkimiyet* veya kuvvetlerine dair olan görüş ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Hâkimiyet Teorileri, Jeopolitik, Jeostrateji, Coğrafya.

Abstract:

In this study, Cyprus has been evaluated according to geopolitical strategies as land, sea and air power and rimland theory. By this starting point, the main purpose of this study is to identify the importance of Cyprus according to these strategies.

Mainly the geopolitical theories consist of four parts including land, sea, air and rimland theories. The discussion about which one of the air, land and sea powers are the main and which one is the sub power have not reach a definite conclusion yet. For this uncertainty, as an objective presentation a chronological line has been followed. According to this line, the views and thoughts will be considered respectively sea, land and rimland and finally air sovereignty or powers.

Keywords: Cyprus, the Dominance Theory, Geopolitics, Geostrategy, Geography.

---

* Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, soyalp@hotmail.com

Giriş

Devletler arasındaki ilişkiler, politikanın en son tercih edilen şekliyle, yani *güçle* belirlenmektedir. Bu hususta belirleyici öge, genellikle *coğrafyadır*.¹ Bu bağlamda coğrafya, devletin iktidarını ve kudretini muhtelif şekillerde etkiler. Örneğin Sovyetler Birliği'ne, sahip olduğu büyük coğrafyayla, savunmada derinlik kazandırmış, ada üzerinde kurulan İngiltere'ye, Avrupa'da *dengeleyici*² rol üstlenmesine neden olmuş ve ABD'ye ise *yalnızcılık politikasını*³ uygulamasında imkân sağlamıştır. Bu yüzden coğrafyanın, *devletin gücü* ve *dış politika* üzerindeki etkisi tartışılırken, *coğrafi determinizm*⁴ üzerinde uzun tartışmalar yapılmış ve bunun üzerine kuramlar geliştirilmiştir.

Bundan hareketle denebilir ki, bir devletin ekonomik refahı, millî kuvveti ve güvenliği, büyük ölçüde coğrafi konumuna ve durumuna bağlıdır.⁵ Dolayısıyla coğrafi unsurlar, her devletin dış politikasına yön vermekte ve etkili bir rol oynamasına neden olmaktadır.⁶ Bu itibarla coğrafi unsurlar göz önüne alınmadan, uluslararası politika hareketlerinin nedenlerini ortaya çıkarmak mümkün değildir.

Bu gerçekten hareketle bu çalışmada, Kıbrıs'ın jeopolitik ve hâkimiyet teorileri açısından önemi ele alınmıştır. Özellikle Kıbrıs için yapılacak değerlendirmelerin daha iyi anlaşılabilmesi için kavramsal boyut ve jeopolitik unsurlar ele alınmış ve bunlar üzerinde çeşitli görüşlere yer verilmiştir. Ardından Kıbrıs'ın jeopolitik konumunun *Kara, Hava ve Deniz Hâkimiyetiyle, Kenar Kuşak* teorilerine göre değerlendirmesi yapılmıştır.

Bu çalışmada uygulanan yöntem konusuna gelince, konu daha çok *rasyonalist* ve *prodüktivist* bir bakış açısıyla ele alınmıştır. Ancak bu çalışmada, esas itibarıyla *süreç analizine dayalı* bir yöntem uygulanmıştır. Dolayısıyla geleneksel hadise naklinin yerine, daha çok analitik değerlendirmelere ağırlık verilmiştir. Hâl böyle olunca *olması gerekeni* değil, *olanın* incelemesine dikkat edilmiştir. Aslında bütün bunlar, Kıbrıs'ın jeopolitik kavramlar ve teoriler çerçevesindeki değerlendirmelerin kıymetini veya özelliklerini yeniden tartışmaya açmaktan başka bir amaç taşımamaktadır.

¹ Emin Göksan, *Çağdaş Stratejinin Yeni Boyutları*, Ankara, Genelkurmay ATASE Yayınları, 1980, s. 10; Hüseyin Mümtaz, "Türkiye – Kıbrıs İlişkileri I", *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, Cilt 3, No 2, 1999a, s. 53; Hüseyin Mümtaz, "Türkiye-Kıbrıs İlişkilerinin Politik Mantığı ve Sonuçları (1571-1998)", *Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998*, Vol. 2, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 1999b, s. 151.

² N. Bilge, *Milletlerarası Politika*, Ankara, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Sevinç Matbaası, 1966, s. 83.

³ Bilge, *ibid.*, s. 83.

⁴ Mehmet Gönülöbol, *Uluslararası Politika İlkeler – Kavramlar – Kurumlar*, 4. Baskı, Ankara, Atilla Kitabevi, 1993, s. 106.

⁵ Roy C. Macridis, *Foreign Policy in World Politics*, 2. Edition, Prentice Hall, 1962, s. 5-6.

⁶ Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, New York, Knopf, 1963, s. 110.

1. Kıbrıs'la İlgili Jeopolitik Kavramlar:

Jeopolitiğin en önemli özelliği, içeriğinin derinliği ve kapsamının genişliğidir. Hâl böyle olunca jeopolitik, dünyaya bir bütün olarak bakabilme imkânı verebildiği gibi, bölgenin ve ulusun bu olgudan etkilenme durumunu da belirtmektedir. Aslında Kıbrıs'a dair yapılacak herhangi bir jeopolitik inceleme, düşünce ortamında yapılan ve jeopolitik verilere dayanan bir işlemde öteye gitmez. Ne var ki böyle bir inceleme Kıbrıs için *düşünce* ortamından, *eylem* ortamına geçişin ilk adımını oluşturmaktadır. Bu sebeple Kıbrıs'la ilgili yapılacak jeopolitik incelemeler, daha önce gerçekleştirilmiş olan politikalar ile değerlendirmesi gerekecektir. Aksi takdirde Kıbrıs'la ilgili jeopolitik görüşlerin veya bunların fiilî etkilerinin dikkate alınmaması, dış politikada, güvenlik alanında, tehdit algılamalarında ve fırsat değerlendirmelerinde planlama eksikliklerine neden olabileceği gibi, politik ve stratejik önceliklerin belirlenmesinde de yanılsamalara neden olabilecektir.

Bütün bunlara rağmen determinist görüşler arasında coğrafyayla ilgili değerlendirilmiş en iyi görüşler, *jeopolitik* kuramlardır. Bu görüşten hareketle *jeopolitik*, uluslararası politikayla, strateji konularının coğrafi verilere göre yeniden değerlendirilmesi olarak ifade edilebilir.⁷

Toprak ve *politika* kelimelerinin birleşiminden oluşan *jeopolitik* kelimesi, “geniş anlamda hükümet politikasının, dar anlamda ise dış politikanın tayininde, coğrafi olayları esas unsur olarak inceleyen sistematik bir bilim”⁸ şeklinde tanımlanmaktadır.⁹

Aslında bu tarif, evvelce dilimize *siyasî coğrafya*¹⁰ olarak geçen terminolojik tanıma çok yakındır. Gerçekte *siyasî coğrafya*, çeşitli ekollere göre değişmekle birlikte, genel olarak *toprak* ile *devleti* hep beraber inceleyen bir bilim olarak tanımlanmaktadır.¹¹ Bu tarife göre siyasî coğrafyanın konusu, esas itibarıyla insan topluluklarının buldukları bölge ve kaynaklar ile siyasî kurumlar arasındaki karşılıklı ilişkileri incelemektir.¹² Bundan da anlaşılıyor ki jeopolitik unsurlar, ilgili sorunlara coğrafyayı katan bir genişlikte veya

⁷ Gönlübol, *Uluslararası Politika*, s. 106.

⁸ Bilge, *Milletlerarası Politika*, s. 101; Suat İlhan, “Türkiye Jeopolitiği ve Jeopolitik Gelişmeler”, Tarihî Gelişmeler İçinde Türkiye'nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü – 8-9 Mart 1990, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1992, s. 7; Suat İlhan, *Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği*, Ankara, TKAE Yayınları, 1993, s. 4.

⁹ *Jeopolitiğin* kelime anlamı, daha uygun deyim ile *coğrafi politika* veya *coğrafyaya dayanan politika* olarak ifade edilebilir. Ancak bilimsel olarak ifade edilecek olursa *coğrafyanın yönlendirdiği politika* olarak da özetlemek mümkündür. Bunun için bkz... İlhan, *Türkiye Jeopolitiği*, s. 7; İlhan, *Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği*, s. 4.

¹⁰ Bilge, *Milletlerarası Politika*, s. 101.

¹¹ G. Etzel Percy and R. H. Fifield, *World Political Geography*, New York, 1952, s. 1, 5, 12, 13; Quincy Wright, *The Study of International Relations*, New York, 1965, s. 48; Thorsten V. Kalijarvi, *Modern World Politics*, New York, 1954, s. 298.

¹² Percy-Fifield, *World Political Geography*, s. 12.

bütünlükte ele alma kolaylığı sağlamaktadır.¹³ Aslında jeopolitik değerlendirmeler yaparken, jeopolitiğin yeniliği sebebiyle ister istemez kuramlardan veya jeopolitik nazariyattan söz etmek gerekmektedir.¹⁴ Bu açıdan ele alınacak olursa Kıbrıs'la ilgili olarak yapılacak jeopolitik incelemeler, *dört* ana başlık altında değerlendirilebilir:

Birincisi: Kıbrıs'ın coğrafi konumuna ve güç merkezlerinin oluşumuna göre teorik durumu; *İkincisi*: Kıbrıs'ın dünyadaki güç merkezlerine göre durumu; *Üçüncüsü*: Kıbrıs'ın bölgedeki coğrafi konumuna göre durumu ve *Dördüncüsü*: Kıbrıs'ın bölgedeki güç merkezlerine göre durumudur. Dolayısıyla Kıbrıs'la ilgili *politika*, *güç*, *strateji* ve *hedef* ilişkileri kurulurken, gücün geliştirilmesiyle ilgili taktiksel hareket tarzlarının belirlenmesi ve jeopolitikten azami şekilde istifade edilmesi sağlanacaktır. Bu gerçekten hareketle araştırma, ilk sırada ifade edilen *teorik* boyuttan değerlendirme yapma iddiasındadır.

Belirtilen bu hususlardan da anlaşılacağı üzere, 1990 sonrasının koşulları, özellikle de *Doğu Akdeniz* bölgesi, büyük güçlerin yeni mücadele alanı olmuştur. Bu yönüyle Doğu Akdeniz'de, iki kutuplu dünyadaki *küresel güç dengesi*, yerini *bölgesel güç dengesine* bırakmıştır. Lakin stratejik oyuna katılan aktörlerin sayısının artması, bölgenin stratejik değerinin ciddi bir şekilde gelişmesi, adanın kontrol edebildiği sahaların hassas coğrafyalar olması, Doğu Akdeniz'deki stratejik güç dengesinin oluşmasını veya bu dengenin sürdürülebilmesini zorlaştırmıştır.¹⁵ Bu yüzden günümüzde Kıbrıs'la ilgili gelişmeleri, çok yönlü olarak ve muhtemel sonuçlarını dikkate alarak değerlendirmek gerekecektir.

2. Kıbrıs'ta Jeopolitik Unsurlar:

Coğrafi unsurların, siyasî kararlarda önemli bir yeri tuttuğu ortadadır. Bu yönüyle jeopolitik, politikaya coğrafi unsurların katılmasını sağlamıştır.¹⁶ Aslında bu durum, ekonomik, sosyal ve askerî değerlendirmelerin ayrı ve birbirinden bağımsız bir şekilde değil, aynı anda ve kümülatif bir bakış açısıyla ele alınmasını zorunlu kılmıştır. Bu yönü ile jeopolitik, *coğrafyayı* da hesaba katan, ekonomik, sosyal, askerî ve kültürel esasları da dikkate alan bir bütünlük içinde bakma fırsatı vermiştir.

¹³ İlhan, Türkiye Jeopolitiği, s. 7-18; İlhan, Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği, s. 4.

¹⁴ Bu konu ile ilgili kuramlar, kurumlar ve değerlendirmeler daha ileriki bölümlerde belirtilecektir.

¹⁵ Osman Metin Öztürk, "Doğu Akdeniz'in Güvenliği ve Kıbrıs", *Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Konulu Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*, Lefkoşa, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, 2001, s. 173.

¹⁶ İlhan, Türkiye Jeopolitiği, s. 8.

Jeopolitiğin bir diğer özelliği de ülkelerin veya devletlerin, Kıbrıs gibi ulusal olarak addettikleri sorunların, süratli bir şekilde evrensel yankılar uyandırmasıdır.¹⁷ Kıbrıs meselesinde olduğu gibi evrensel olaylar, ilgili devletlerin ulusal sorunlarına yansımaktadır. Bu sebeple uluslararası sorunların ulusal sorunlarla birlikte ele alınarak yorumlanmasını ve *jeopolitik değerlendirmelerin* yapmasını zorunlu kılmaktadır. Aslında bunun eksikliği, ciddi bir yanılgıya düşürebilecektir. Çünkü ülkedeki ulusal değerler, birçok odaktan gelen etkilere karşı duyarlıdır.¹⁸ Bu sebeple devamlı olarak özen ve ilgi beklerler. Bu açıdan bakıldığı zaman bir devlet için hareket tarzının seçiminde yardımcı olan en iyi şey, *jeopolitik verilerdir*. Bundan hareketle Kıbrıs meselesinin coğrafyaya dayalı olarak düşünülmesi, ekonomik, sosyal ve askerî verilerle birlikte bir bütünlük içerisinde ele alınması, ağırlıklı olarak jeopolitiği gündeme getirmiştir. Bu ağırlık, BM'nin Kıbrıs'la ilgili çözüm planlarında, örneğin *Cuellar* ve *Gali planlarında* satıhta bulunurken, *Annan planında* esastan olduğu görülmüştür.

Aslında bu yönüyle jeopolitiğin tarifini yapanlar, şu üç kelimeyi mutlaka kullanmaktadırlar: “*Devlet, coğrafya ve politika*”¹⁹.... Bu unsurlardan herhangi birinin olmaması halinde, Kıbrıs'ın jeopolitik değerlendirmelerinin eksik kalacağı kuşkusuzdur. Ne var ki Kıbrıs'a dair jeopolitiğin sınırlarını ve ilgi alanını en iyi şekilde belirleyebilmek için alt öğelerini tespit etmek gerekmektedir. Gerçi Kıbrıs'la ilgili alt birimler ne kadar çok artırılırsa, ilgi alanı da o ölçüde genişleyeceğine; alt birimler ve unsurlar ne kadar çok azaltılırsa, ilgi alanı da o nispette daralacağına kuşku yoktur.

Buna göre Kıbrıs'ın jeopolitik unsurları, *değişen* ve *değişmeyen* unsurlar olarak iki ayrı grupta toplamak mümkündür.

1. *Kıbrıs'ın Değişen Unsurları*: Bunlar sırasıyla sosyo-kültürel değerler, ekonomik değerler, politik değerler, askerî değerler ve zaman olarak ifade edilebilir.

2. *Kıbrıs'ın Değişmeyen Unsurları*: Bunlar sırasıyla *Kıbrıs'ın* veya bölgenin sınırları, arazi yapısı,²⁰ dünya üzerindeki yeri ve coğrafi karakteri²¹ şeklinde değerlendirilebilir.

Görüldüğü gibi Kıbrıs'ın jeopolitiği, coğrafyaya dayanan *değişmeyen unsurlar* ile beşerî konulara dayanan *değişen unsurlar* şeklinde ikiye ayrılabilir.²² Bundan hareketle

¹⁷ Soyalp Tamçelik, *Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM'nin 789 Sayılı Kararına Göre)*, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2008, s. 330.

¹⁸ Soyalp Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, Ankara, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim Yayınları, 2009, s. 252.

¹⁹ İlhan, Türkiye Jeopolitiği, s. 9.

²⁰ Coğrafi bütünlük ve fizikî yapı ifade edilmek istenmektedir.

²¹ Ada, yarımada, kıta veya kıta içi ülke olma durumu ifade edilmek istenmiştir. Bunun için bkz... Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi”, *Türk Kültürü Dergisi*, Cilt 33, No 386, 1996, s. 324, Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 25.

sosyal, ekonomik, politik, askerî ve kültür çevresine ait değerler, Kıbrıs jeopolitiğinin değişken değerleridirler. Aslında adanın sahip olduğu beşerî değerle, konumun oluşturduğu güç, Kıbrıs'ın jeopolitiğinin temel durumunu belirler. Ancak ada nüfusunun az olması, insan niteliğinin etkinliğini sathıta bırakmaktadır. O yüzden adadaki beşerî unsur, dıştan gelen etkilere karşı açık ve nüfuz alanı olarak *etkileyen* değil, daha çok *etkilenen* bir durumla karşılaşmaktadır.

Buna karşın Kıbrıs'ta *değişmeyen*, ancak coğrafyaya dayanan unsurlar, *dört ana* başlık altında toplanabilirler: Bunlardan birincisi *sahadır*.²³ Bu durumda, *saha* bir kuvvettir. Hâl böyle olunca Kıbrıs'ın Türkiye'ye yakın, Yunanistan'a uzak olması önemli bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle bu durum, 1974'te müdahalesinde hissedildiği görülmüştür.

Jeopolitiğin ikinci değişmeyen unsuru *coğrafi bütünlüktür*.²⁴ Özellikle *ada devletleri*, bu bütünlüğe sahip olmalarından ötürü, en güvenilir devlet olarak görülmektedirler. Ancak bu durum, Kıbrıs'ta iki ayrı devletin bulunması nedeniyle nisbî bir nitelik taşımaktadır. Aslında 1963'te temelleri atılan bu ayrılık, devletleşme sürecinde Türk toplumuna çok ciddi katkı sağladığı gibi, 1963-1975 yılları arasındaki bu deneyim, toplum bilincinden halk bilincine ulaşmasına ve bu sürecin devletleşmeyle birlikte nihayetlenmesine neden olmuştur.

Üçüncü değişmeyen unsur, ülkenin dünya veya bölge coğrafyasında işgal ettiği *yerdir*.²⁵ Bu yönü ile Kıbrıs, genel olarak *Akdeniz* havzasında, özelde ise Doğu Akdeniz sahasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu şekliyle Kıbrıs; Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Akdeniz'le doğrudan ilintilidir. Doğu Akdeniz üzerinden Avrupa; Karadeniz ve Akdeniz üzerinden Rusya; İran ve Orta Doğu üzerinden Asya ile Hint Okyanusu; Akdeniz üzerinden Afrika ile dolaylı olarak irtibatlıdır. Dolayısıyla Kıbrıs, adı geçen bölgelerdeki bütün sorunlar için bazen *esastlı*, bazen de *sathıta* olmak üzere önemli rol oynamaktadır. Özellikle bölgesel güçlerin *tehdit* ve *fırsat* algılamaları açısından, Kıbrıs'ın birinci dereceden önemi dikkate alınmadan, siyasî çözümlenmelerde bulunmak doğru bir yaklaşım değildir.

Dördüncü değişmeyen unsur ise ülkenin *coğrafi özelliğidir*.²⁶ Ülkenin ada, kenar, kıta içi veya kıta devleti mi olduğu çok önemlidir. Bu yüzden devletlerin coğrafi özellikleri dikkate alınmadan coğrafi değerlendirmeler yapılmamalıdır. Bu açıdan Kıbrıs'ın, coğrafi özellikleri ve ana karalara yakınlığı dikkate alınmalıdır. Sırf bu yüzden İngiltere, Kıbrıs'ı 1878'de icar ve 1914'te işgal etmiştir. Böylece İngiltere, Doğu Akdeniz'in stratejik

---

²² İlhan, Türkiye Jeopolitiği, s. 9; İlhan, *Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği*, s. 7.

²³ Tamçelik, Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, s. 331; Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 253.

²⁴ Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 253.

²⁵ Tamçelik, *ibid.*, s. 331.

²⁶ Tamçelik, *ibid.*, s. 253.

bölgesinde önemli bir istihbarat merkezi, lojistik destek rampası ve nüfuz etkinliği kazanmıştır.²⁷

Değişen unsurlar ise jeopolitiğin *beşerî* yönünü, yani ekonomik, sosyal, zaman, askerî ve politik değerleri içermektedir. Bu yüzden bir ülkenin yeri, onun ekonomik, dış ve savunma politikalarını yakından etkiler. Çünkü her bir devletin *kuvvet merkezlerine* göre konumu, o devletin izleyeceği dış politikayı belirler. Örneğin Kıbrıs gibi bir kara parçasının, kuvvet merkezlerine yakın veya çatışma bölgelerinin içinde bulunması, onu uluslararası politikanın dışında tutulmasına izin vermemektedir. Özellikle Kıbrıs'ın, Orta Doğu'ya yakın olması ve çatışma merkezlerinde önemli bir konumda bulunması, onun uluslararası politikanın dışında bulunmasını engellemektedir.²⁸

Ne var ki jeopolitik teorilerin, dünyadaki bütün güç dengelerini dikkate aldığını veya her duruma cevap verdiğini iddia etmek mümkün değildir.²⁹ Hâl böyle olunca küresel güçlerin konumuna ve birbirine karşı durumuna göre yeni değerlendirmeler yapmak gerekmektedir. Özellikle Kıbrıs'la ilgili yapılacak jeopolitik incelemelerde, mevcut coğrafyanın dikkate alınmasını ve uzak amaçların belirlenmesini beraberinde getirmektedir. Böylece Kıbrıs için çelişkili gibi görünen kısa vadeli veya yakın amaçlı gelişmelerin tenakuzuna düşülmeyecektir.

3. Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs:

Gelişen ve küreselleşen dünyamızın bir gereği olan jeopolitik değerler, etkinlik sahasını artırmış ve karar merkezlerinde, kendini hissettirir duruma getirmiştir. Ne var ki 19. ve 20. yüzyılın reel politik unsurları, bu anlamda önemli farklılıklar göstermektedir.

Örneğin bu konuda ilk kapsamlı kuramlar, 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Özellikle *jeopolitik* deyimini, ilk kez coğrafyacı *Kjellen* (1864-1922) tarafından kullanılmış, hatta belirli bir tanım dahi getirilmiştir.³⁰ *Kjellen*'i takip eden Alman jeopolitikçisi *Haushofer* ise jeopolitiğe derinlik katarak, siyasî hayatı *mekân* ile ilişkilendirmiştir.³¹ Ancak daha sonraları jeopolitik, *Spykman* ile birlikte uygulama sahasına geçmiştir. *Spykman*'ın görüşüne göre jeopolitik, bir memleketin güvenlik politikasının coğrafyaya göre plânlanmasıdır.³² *Wright* da jeopolitiği, coğrafi mekânı dünya politikasında kullanma sanatı olarak tanımlamıştır.³³

²⁷ Tamçelik, *ibid.*, s. 317.

²⁸ Tamçelik, Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, s. 328.

²⁹ İlhan, *Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği*, s. vii.

³⁰ Kalijarvi, *Modern World Politics*, s. 289.

³¹ Kalijarvi, *ibid.*, s. 289.

³² Pearcy-Fifield, *World Political Geography*, s. 32.

³³ Wright, *The Study of International Relations*, s. 336.

Bütün bunlara rağmen gerçek anlamda jeopolitik görüşlere ilk defa *Kant*'tan ilham alan Alman *Friedrich Ratzel*'in (1844-1904) 1897'de yayınladığı "*Politiche Geographie*" adlı eserinde bulmak mümkündür.³⁴ *Ratzel*, bir devletin veya ülkenin, coğrafi unsurlarının dış politikada ve uluslararası ilişkilerde oynadığı rolün önemini, eskiden beri filozofların, askerlerin, devlet adamlarının ve hepsinden öte coğrafyacılardan dikkatini çektiğini belirtmiştir. Aslında düşünsel olarak başlayan bu ilgi, zamanla uluslararası politikada güçler mücadelesine uygulanmıştır.³⁵ Bunun sonucunda coğrafi unsurların dış politikayı desteklenmesi ve daha realist hedeflere yönelmesi bakımından, ortaya çeşitli görüşler atılmıştır. Böylece coğrafi unsurlar, dış politikanın hizmetine sunulmuş, yeni görüş ve çalışma alanlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yönü ile jeopolitik, global politikaya yön veren ve bu politikanın bilgi ve düşünce temelini oluşturan bir yapıya kavuşmuştur. Bir başka deyişle bütün dünyayı ilgilendiren sorunların çözümüne yön verecek siyasî tercihlerin veya politik kararların şekil alacağı bilimsel zemin, *jeopolitik* sayesinde gelişmiştir.

Özellikle günümüzde bölge politikaları, dünya politikalarından, millî politikalar da küresel ve bölgesel politikalarından ayrı düşünülmemeyeceği açıktır.³⁶ Zaten dünya politikasından kopuk bir bölge politikası veya dünya politikalarından ve bölge politikasından izole edilmiş bir ulusal politika, başarıya ulaşması mümkün değildir. Bu nedenle jeopolitik, siyasetin iki dayanağı olan *güç* ve *hedef*³⁷ incelerken, çeşitli teorik yaklaşımları dile getirmiştir. İşte bu sebeptendir ki Kıbrıs meselesiyle ilgili olarak alınacak bütün kararlar, geniş ve kapsamlı bir jeopolitik değerlendirmeye tâbi tutulması gerekecektir.

Aslında değişen dünyada, durumunu korumak isteyen güçler veya daha iyi bir yere ulaşmayı hedefleyen ülkeler veya toplumlar, jeopolitiğin bütün unsurlarını ve bütün teorilerini dikkate almak zorundadırlar. Dolayısıyla jeopolitik görüş olmadan, Kıbrıs'a dair birçok sorununun çözümlenemeyeceği ortadadır. Aslında bu yetersizlik şundan kaynaklanmaktadır:

İlkin, determinist fikirlerin klasik jeopolitiğe değer vermemesinden kaynaklanmaktadır. İkincisi, jeopolitiğin öngördüğü birçok şeyin gerçekleşmemesidir. Üçüncüsü ise daha başından itibaren *etnosantrik* yapıda görünmesindedir.³⁸ Aslında bu

---

³⁴ Norman Hill, *Contemporary World Politics*, New York, 1954, s. 315.

³⁵ Bilge, *Milletlerarası Politika*, s. 100.

³⁶ Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 256.

³⁷ İlhan, *Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği*, s. 5.

³⁸ Alexis Heraclides, *Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye Türk-Yunan İlişkilerimde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları*, Çev. Mihalis Vasilyadis ve Herkül Millas, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, s. 128.

görüŖü, Alman *Ratzel* ve *Haushofer*, Amerikalı *Mahan* ve *Spykman*, İngiliz *Mackinder* ile İŖveçli *Kjellen* gibi, jeopolitiğin klasik savunucularının ifadelerinde de görmek mümkündür.³⁹

Gerçi son yıllarda, jeopolitikle ilgili olarak beŖ ana eğilimin ortaya çıktığı görölmektedir. Bunlar sırasıyla *Amerikan jeostratejisi*, uluslararası boyutta çevre jeopolitiğine önem veren radikal *Fransız geopolitique*'i,⁴⁰ ardından da *jeopolitizm*,⁴¹ *jeo-ekonomi*⁴² ve *eleŖtirel jeopolitik* gelmektedir.⁴³ Dolayısıyla bütün bunlardan hareketle Ŗu denebilir ki, 21. yüzyıldaki gelişmelerden hareketle Kıbrıs'ın jeopolitik değerlendirmesi, jeopolitik teorilerin dikkate alınması ile yapılabilecektir.

Bu gerçekten hareketle jeopolitik teoriler, iki baŖlık altında toplanabilir:

1. *Kuvvete dayalı teoriler* ve
2. *Coğrafyaya dayalı teoriler*⁴⁴

Esasında *kuvvete dayalı teoriler*, jeopolitiğin dıŖında tutulması gereken, askerî stratejinin cevap aradığı konulardır. Bunlar *Deniz* ve *Hava Hâkimiyet* teorikleridir. *Coğrafi verilere dayanan teoriler* ise *Kara Hâkimiyet Teorisi* ile *Kenar KuŖak Teorisi*'dir.⁴⁵ Aslında bu teoriler, sadece teori olarak kalmamıŖ, uygulamaya dahi geçmişlerdir. Ne var ki bu teorilerin Kıbrıs'ın bütün jeopolitik olaylarını açıklamada yeterli olup olmadığı tartışmalıdır. Aslında tartışılması gereken bir husus da, kuralların veya yasaların bu teorilerle sistemli bir düzene kavuŖup kavuŖmadığıdır. Gerçek Ŗu ki Kıbrıs'ın jeopolitiği, çıplak *güce* veya müstakil *coğrafyaya* dayandırılmaması gerektiğidir. Çünkü karası, havası ve deniziyle Kıbrıs coğrafyası bir bütündür. Dolayısıyla Kıbrıs coğrafyasının bir bölümünü, bir başka deyiŖle yalnızca denizini, havasını veya karasını kullanmak, arz politikasının asıl etkenini gözden kaçırmak demektir. Hâl bu merkezdeyken Kıbrıs'ın jeopolitiği, toprak parçası ile birlikte deniz ve hava sahasıyla da ortak değerlendirilmesi gerekecektir.

³⁹ Bu konuyla ilgili olarak bkz... John O'Loughlin and Henning Heske. "From 'Geopolitics' to 'Geopolitique': Converting A Discipline for War to A Discipline for Peace", Nurit Klot and Stanley Waterman (eds.), *The Political Geography of Conflict and Peace*, London, Belhaven Press, 1991, s. 38-45; Gearoid O'Tuathail, *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*, London, 1996, s. 24-45, 50-53, 75-93; Geoffrey Parker, *Geopolitics: Past, Present and Future*, London, 1998, s. 10-45, 101-123.

⁴⁰ Lacoste tarafından savunulmuŖtur. Bunun için bkz... Heraclides, *Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike*, s. 129.

⁴¹ Huntington tarafından savunulmuŖtur. Bunun için bkz... Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations?", *Foreign Affairs*, New York, 1996, s. 236.

⁴² Luttwak tarafından savunulmuŖtur. Bunun için bkz... Edward Luttwak, *The Endangered American Dream*, New York, Simon and Schuster, 1993, s. 123.

⁴³ Agnew, Dalby, O'Tuathail vb. tarafından savunulmuŖtur. Bunun için bkz... John Agnew, *Geopolitics: Re-visioning World Politics*, London, Routledge, 1998, s. 58; O'Tuathail, *Critical Geopolitics*, s. 51; Gearoid O'Tuathail and Simon Dalby (ed.), *Rethinking Geopolitics*, London, Routledge, 1998, s. 221.

⁴⁴ İlhan, *Türkiye Jeopolitiği*, s. 10; İlhan, *Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği*, s. 9.

⁴⁵ İlhan, *Türkiye Jeopolitiği*, s. 10; İlhan, *Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği*, s. 9.

Aslında hâkimiyet teorilerinin Kıbrıs'taki geçerliliği, bölgesel coğrafyanın dünya ölçeğindeki gücüyle doğru orantılıdır. Örneğin Rusya'nın gücü *merkez bölgede*, AB, ABD ile Japonya'nın *kenar kuşak* üzerinde bulunuşu, günümüzde jeopolitik teorilerin dikkate alınmasını hem gerekli, hem de geçerli kılmaktadır. Fakat bu durumun, her zaman için aynı şekilde devam edip etmeyeceği belli değildir. Zira Rusya'nın, ABD'nin veya Avrupa'nın her daim dünya gücü olma özelliğini koruması mümkün değildir.

Esasında Kıbrıs'ta, *coğrafi konum* ile *jeopolitik konum* farklı anlamları ifade etmektedir. Çünkü Kıbrıs'ın *coğrafi konumu*, fizikî coğrafyaya göre adanın bulunduğu yeri ve bulunduğu durumu açıklar. *Jeopolitik konum* ise Kıbrıs'ın değeri ile birlikte, dünyadaki ve bölgedeki güç merkezlerine, arzın politik yapısına ve siyasî algılamalara göre adanın bulunduğu yeri ve durumu ifade eder. Görüldüğü gibi Kıbrıs'ın jeopolitik konumu, coğrafi konumundan çok daha geniş ve kapsamlıdır. Dolayısıyla adanın *coğrafi konumu*, güç unsurlarıyla birlikte değerlendirildiği zaman *jeopolitik konumu* bir değer taşıyacaktır.

Örneğin adanın Kuzey Afrika, Orta Doğu ve Anadolu gibi üç kara parçasının birleşme noktasının karşısında bulunması, coğrafi konum açısından başlı başına değer kazanmasına neden olmaktadır. Bu yönüyle doğuyu batıya, batıyı doğuya, kuzeyi güneye, güneyi kuzeye karşı kapatması/açması; Akdeniz'i Kızıldeniz'e ve Hint Okyanusu'na bağlaması, her üç kara parçası için önemli olması, bu coğrafi özelliğini daha da artırmaktadır.

Kıbrıs'ın *jeopolitik konumu* dendiği zaman ise adanın coğrafi konumunda sayılan bütün özelliklere ek olarak, ABD-BDT-AB-Orta Doğu gibi dördü güç merkezlerinin birleşme noktasında bulunuşu, NATO'nun güneydoğu kanadı üzerinde oluşu, İsrail'in Akdeniz'e çıkış noktasında bulunuşu, İslâm dünyası ile temasa geçilecek mevkiye oluşu vb. güncel beşerî ve siyasî değerleri açıklamaktadır. Kısacası bütün bunlar, Kıbrıs'ın *coğrafi konumuyla* fizikî coğrafyaya dayanan özelliğini belirtirken, *jeopolitik konumuyla* beşerî güç unsurlarını⁴⁶ ifade ettiktedirler. Ancak jeopolitik sistemde Kıbrıs'ın konumu ve durumu değerlendirilirken, küresel ve bölgesel güç merkezlerinin yer değiştirebileceğini de hesaba katmak gerekmektedir. Örneğin bugünkü dünya ölçeğinde güç merkezi ABD, Avrupa ve BDT iken, *güç merkezi* olma özelliklerini yitirirlerse, faraza Güney Amerika'da veya Asya'nın doğusunda yeni güçler teşekkül ederse, Kıbrıs'ın coğrafi konumu değişmediği halde, jeopolitik konumunun değer değişikliğine uğraması kaçınılmazdır. Dolayısıyla güç merkezlerinin yer değiştirmesiyle, Kıbrıs'ın jeopolitik konumunda hâsıl olacak değer

---

⁴⁶ Değişken ve insana dayanan güç unsurlarından bahsedilmektedir.

değişiklikleri, zamanında değerlendirilmeli ve geleceğe yönelik muhtemel senaryolar şimdiden belirlenmelidir.⁴⁷

İşte bütün bunlar bizi, Kıbrıs'ın konumunu ve değerini yeniden ele alamaya sevk etmektedir. Dolayısıyla aşağıda sırayla verilen jeopolitik teorilere göre, Kıbrıs'ın yeni konumu ve oynadığı rolün ehemmiyeti belirlenmeye çalışılmıştır.

Kara Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Önemi:

Bu kuram, 1920'lerde İngiliz düşünürü *Sir Halford Mackinder* (1861-1947) ve 1930'larda Alman Nazi yazarı *Karl Haushofer* tarafından geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. Bu görüşe göre Asya, Avrupa ve Afrika'nın bütünü, *Dünya Adası*⁴⁸ olarak adlandırılmıştır. Bundan hareketle batıda Volga, doğuda Sibirya, güneyde Himalayalar ve kuzeyde Buz Denizi arasındaki bölge, *Heartland* (kalpgâh) veya *merkezî bölge* olarak ifade edilmiştir. Daha sonraları Doğu Avrupa'nın tamamı *merkezî bölgenin* içine dahil edildiği görülmüştür.⁴⁹ Aslında Kara Hakimiyyet Teorisi, “*Doğu Avrupa'ya hakim olan, merkez bölgesini kontrol eder; merkez bölgesine hakim olan, Dünya Adasını kontrol eder; Dünya Adasına hakim olan ise dünyayı kontrol eder*” şeklinde formüle edilmiştir. Mackinder, *merkezî bölge* çevresinde zahiri iki kuşak bulunduğunu ve bunların *iç kenar hilâl*⁵⁰ ile *dış kenar hilâl*⁵¹ olarak adlandırıldığını belirtmektedir.⁵²

Haushofer'e göre ise en önemli güç, *kara gücüdür*.⁵³ Çünkü kara gücüne sahip bir devlet, dünya adasının *heartlandi*⁵⁴ olan ve bugün BDT'nin Orta Asya sahasına isabet eden bölgenin ele geçirilmesiyle mümkün olacaktır.⁵⁵ Böylece dış tehlikelere karşı korunması kolay olan *dünya adasının kalbi* ve burayı elinde bulunduran devlet, tüm dünyaya hâkim olma şansını elde edecektir.

Mackinder'in *Kara Hâkimiyet Teorisi*'ne göre ise *heartland*, Afrika'ya uzanan ve Orta Doğu'dan geçen mihverleri kontrol etmektedir. Hatta bu teoride, denizlere ve deniz kıyısındaki alanlara (*rimland*) egemen olan devletler ile kıtaların merkezlerini (*heartland*) kontrol eden devletler arasında bir karşılaştırma yapılmaktadır.⁵⁶ Dolayısıyla bütün bunlar

⁴⁷ Bununla ilgili olarak *fütüristik* çalışmalardan bahsedilmektedir.

⁴⁸ Halford J. Mackinder, “The Geographical Pivot of History”, *Geographical Journal*, Vol. 8, 1904, s. 426.

⁴⁹ Mackinder, *The Geographical Pivot of History*, s. 421-444.

⁵⁰ Almanya, Avusturya, Balkanlar, Türkiye, Hindistan ve Çin'den oluşmaktadır.

⁵¹ İngiltere, Afrika, Avustralya, Japonya ve ABD'den oluşmaktadır.

⁵² Suat İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, TTK Yayınları, Ankara, 1989, s. 26.

⁵³ Gönlübol, *Uluslararası Politika*, s. 106.

⁵⁴ Kalpgâh manasına gelmektedir.

⁵⁵ Tamçelik, *Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi*, s. 327.

⁵⁶ Tamçelik, *ibid.*, s. 327.

göstermektedir ki Kıbrıs gibi bir bölgenin veya coğrafyanın incelenmesi, yalnızca küresel güç düzeyinde yapılmamasını gerektirmektedir. Özellikle Kıbrıs'ın *fizikî konumunu*, bölgesel konjonktürünü, coğrafi güç ve diğer güç merkezleriyle olan ilişkisini dikkate almadan yapılacak herhangi bir değerlendirilme, eksik yapılmış bir değerlendirmedir. Aslında Kıbrıs'ın coğrafyası, Mackinder'in *Kara Hâkimiyet Teorisine* göre kalpgâhın bitişiğinde ve ilk kenar kuşağın önemli bir noktası üzerinde bulunmaktadır. Özellikle Mackinder'in teorisine göre Kıbrıs, Anadolu coğrafyasına bağlı olmak kaydıyla Doğu Avrupa sahasının içinde ve iç kuşağın merkezinde yer almaktadır.⁵⁷

Bu görüşe göre Kıbrıs gibi bir bölgenin stratejik hareket mihrakları üzerinde yer alması, topraklarında ya da civarında stratejik hedeflerin mevcudiyeti, o ülkenin jeostratejik konumunu ortaya koymaktadır.⁵⁸ Aslında *Mackinder*'in jeopolitik ve jeostratejik durum değerlendirmesi, bir üst şube olan *Hayat Sahası Teorisi*'ne⁵⁹ dayanmaktadır. Dolayısıyla Mackinder'e göre Doğu Avrupa ile Sibirya bölgesi, dünyanın *heartland*'ı oluşturmaktadır. Heartland'ın çevresindeki Balkanlardan Çin'e kadar uzanan saha ise *İç* veya *Kenar Hilâl* ya da *rimland* kuşağıdır.⁶⁰ İşte Kıbrıs'ın konumu, bu noktada ortaya çıkmaktadır. Zira Kıbrıs, bu teoriye göre *İç* veya *Kenar Hilâl*'in üzerinde yer alan bir konumdur. Ancak Kıbrıs'ın salt bu konumu, büyük bir anlam ifade etmez. Şayet Kıbrıs'ın *İç Hilâl*'deki konumu daha gerçekçi bir şekilde incelenmek gerekirse, kendisine en yakın kara parçası üzerinde uyguladığı etkiyle birlikte değerlendirilmesi, daha akılcı bir yöntem olacaktır. Bundan da anlaşılacağı üzere Kıbrıs'ın jeopolitiği, *ilkin* Türkiye, Suriye, Mısır, Lübnan, İsrail ve kısmen Yunanistan, *ikinci* olarak da küresel güçlerin *tehdit* ve *çıkâr* unsurlarıyla birlikte değerlendirmek gerekecektir. Çünkü bu yönüyle Kıbrıs, sayılan bu unsurlar için bazen *fırsat*, bazen de *tehdit* algılamalarına neden olmaktadır.

İç Hilâl hattının dışında kalan Amerika-Afrika-Avustralya-Japonya hattı ise *Dış* veya *Kenar Hilâl* ya da *Dünya Adasının Peykleri*⁶¹ olarak değerlendirilmektedir. *Mackinder*, dünyayı bu şekilde tasnif ettikten sonra teorik görüşünü şu şekilde geliştirmiştir.

⁵⁷ Mackinder, *The Geographical Pivot of History*, s. 431; J. Halford Mackinder, "The Round World and the Winning of the Peace", *Foreign Affairs*, Vol. 21, No 4, 1943, s. 599.

⁵⁸ Mikdat Çakır, "Genel Olarak Kıbrıs Adası'nın Özel Olarak KKTC'nin Jeopolitik Pozisyonunun Harp Sosyoloji Kriterleri Açısından Değerlendirmesi", *Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998*, Vol. 2, Gazimağusa, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, 1999, s. 542.

⁵⁹ Cemalettin Enginsoy, "Türkiye'nin Millî Güvenliğine İlişkin Çevre Koşul ve Etkileri", *Güncel Konular*, Ankara, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, 1981, s. 20.

⁶⁰ Ramazan Özey, "Türk Dünyasının Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri", *Avrasya Etüdüleri Dergisi*, Yaz 2001, s. 86; Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 260.

⁶¹ Özey, *ibid.*, s. 86; Tamçelik, *ibid.*, s. 260.

Doğu Avrupa'ya hükmeden bir devlet, heartlanda da hakim olacaktır. Heartlanda hükmeden, öncelikle İç-Kenar Hilâl'e hükmedebilecektir.⁶² Sonra da Dış-Kenar Hilâl'e, yani bütün dünyaya hakim olabilecektir. Dünyanın geri kalan kısımları ise sahip oldukları özelliklere göre birtakım yeni jeopolitik bölgelere ayrılacaklardır. *Mackinder*'in görüşüne göre merkez bölgesi, çevresinde Almanya, Avusturya, Türkiye, Hindistan ve Çin'i kapsayan bir İç veya *Kenar Hilâl* bölgesinden gelen kara kuvvetlerinin etkisine açık bulunmaktadır.⁶³ Bundan da anlaşılacağı üzere Kıbrıs'ın, *Dış Hilâl* sistemine, dışarıdan veya doğrudan etki yapması mümkün değildir. Zira Kıbrıs'ın konumu ve taşıdığı jeopolitik değer, buna imkân vermemektedir. *Dış Hilâl* sistemine bakıldığı zaman daha çok açık denizlerde cereyan eden güç parametreleriyle beraber çatışma düzleminin olduğu görülecektir. Dolayısıyla Kıbrıs'ın buna kalıcı bir etki yapması mümkün değildir. Ancak bölgesel çıkarların İç *Hilâl*'i tehdit ettiği satıhta, Kıbrıs'ın etkili bir duruma gelebileceği düşünülmektedir.

Aslında bu görüşe göre dünya hâkimiyetini sağlamak üzere merkezî bölgede teşekkül eden ve belirli bir aşamadan sonra dünyaya yayılmak için harekete geçmek isteyen kara kuvvetlerinin ilk hedefi, *Akdeniz* olarak görülmektedir.⁶⁴ Akdeniz hâkimiyeti, özellikle Kuzey Afrika kıyıları dahil, Cebelitarık Boğazı ve Süveyş Kanalı'nın alınmasıyla sağlanmaktadır. Dolayısıyla bu bölgenin hâkimiyetindeki başarı, en kritik bölge olan Doğu Akdeniz'in veya bir başka deyişle Kıbrıs'ın, taarruz eden kuvvetin elinde olmasına bağlıdır.⁶⁵ Aslında Kıbrıs, jeopolitik açıdan karaya ve denize ait güç merkezlerinin *doğu-batı* ve *kuzey-güney*⁶⁶ doğrultusundaki hâkimiyet alanıyla ilgili mücadelenin veya geçiş bölgesinin merkezî konumunda bulunmaktadır. *Kuzey-güney* doğrultusundan hareketle Avrasya merkezli kara kütlelerini, sıcak denizlere bağlamaktadır. Özellikle bu bölgenin, Balkanlar ve Kafkaslarla Afrika'ya bağlanması ve Boğazlarla Türkiye'den geçiş sağlanması kayda değer bir durumdur.⁶⁷ *Doğu-batı* doğrultusunda ise Anadolu yarımadası, Avrasya anakıtasını kuşatan stratejik yarımada kuşağının en önemli halkası konumundadır ve Kıbrıs, bu güzergâhın üzerinde önemli bir noktada yer almaktadır. Zira Kıbrıs, coğrafi konumu nedeniyle, çatışma sahasının en kritik yerlerinden olan Anadolu, Orta Doğu ve Süveyş Kanalı mihverini kontrol altında tutan bir mevkidedir. İngiltere'nin, 1877–1878 Osmanlı–Rus harbi neticesinde Kıbrıs'ı

---

⁶² Özey, *ibid.*, s. 86.

⁶³ Bilge, *Milletlerarası Politika*, s. 111.

⁶⁴ *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü-Yarını*, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 1995, s. 3.

⁶⁵ Tamçelik, Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, s. 327; Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 333.

⁶⁶ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, 10. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2002, s. 116.

⁶⁷ Davutoğlu, *ibid.*, s. 116-117.

bir üs olarak kullanmak istemesi de bundandır.⁶⁸ Bir başka deyişle 1878 yılında İngiltere'nin Kıbrıs'a yönelmesi bir rastlantı veya sadece o günün koşulları gereği olmadığı, aksine uzak görüşlü bir siyasetin sonucu olduğu görülmektedir.⁶⁹ Aslında küresel ve bölgesel güçlerin Orta Doğu'nun zengin jeoekonomik kaynakları ve bu kaynakların aktarım yolları üzerinde kıyasıya süren mücadelesi,⁷⁰ genelde Doğu Akdeniz'de, özelde ise Kıbrıs'ta *stratejik boşluk alanlarını* doğurmakta, kaotik durumu daha da karmaşıktırarak savaşların, bölgesel gerginliklerin, stratejik mücadelelerin ve taktik manevraların odağı haline getirmektedir.

Bu görüşten hareketle Kıbrıs'ın *coğrafi bütünlüğünden* de söz etmek gerekecektir. Aslında işe, Kıbrıs'ta *bütünlüğün* var olup olmamasından başlanması lazımdır. Örneğin İngiliz adaları veya İberik yarımadası coğrafi bir bütündür.⁷¹ Ancak Kıbrıs'ta, aynı coğrafi bütünlük içerisinde, KC/GKRY ve KKTC gibi iki ayrı devlet bulunmaktadır. Dolayısıyla siyasî olarak adanın coğrafi bütünlüğünden söz etmek mümkün değildir. İşte Kıbrıs'taki 50 yılı aşkın sorunun temeli de burada yatmaktadır. Zira adadaki toplumların anlaşmazlıkları, Kıbrıs'ın coğrafi bütünlüğüne zarar verdiği gibi, bu bütünlükten yeterince istifade edememesine de neden olmaktadır. Dolayısıyla *Kara Hâkimiyeti Teorisine* göre Kıbrıs'ın coğrafi bütünlüğündeki eksiklikler, tehdit algılamalarının kaynağını ve yönünü de çeşitlendirmektedir.

Kenar Kuşak Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Önemi:

Bu teori, genel olarak Amerikalı *Nicholas Spykman*'ın (1893-1943) tarafından geliştirilmiştir. Amerikalı *Spykman*'ın görüşüne göre jeopolitiğin anlamında yapılan birtakım değişiklikler, jeopolitiğin *usullerinin* incelenmesine engel değildir.⁷² Zira jeopolitik, dış politika için gerekli analiz ve verileri sağlayan önemli bir araç olarak ortada durmaktadır.⁷³ Bu yönü ile *Spykman*'ın esas fikri, dünya hâkimiyetinin merkezini çeviren *Kenar Kuşak ülkelerine*⁷⁴ dayanıyor olmasıdır.

Spykman, stratejik bakımdan *Kenar Kuşak ülkelerinin* daha önemli bir yer tuttuğuna inanmaktadır. Kendisinin *Kenar Kuşak ülkeleri* olarak ifade ettiği ülkeler Batı Avrupa,

⁶⁸ Tamçelik, Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, s. 329; Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ın Siyasî Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi", *Belleten Dergisi*, Cilt 63, No 236, 1999, s. 174-180.

⁶⁹ Bu konuyla ilgili yeni görüşler için bkz... Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs Meselesi ile İlgili Tespitler ve Öneriler", *Bilge Dergisi*, No 17, 1997, s. 12-17; Tamçelik, *Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları*, 2008, s. 526-538; Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 48-56.

⁷⁰ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 115.

⁷¹ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s. 63.

⁷² Harold-Margaret Sprout, *Foundations of National Power*, New York, 1955, s. 169; Norman J. Padelford and George A. Lincoln. *The Dynamics of International Politics*, New York, 1962, s. 79.

⁷³ K. W. Thompson, "Politik Realism", *International Politics*, New York, 1967, s. 28-29.

⁷⁴ Bilge, *Milletlerarası Politika*, s. 120.

Türkiye, Irak, İran, Pakistan, Afganistan, Hindistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'dır.⁷⁵ Bu ülkeler, merkez bölge ile *Dış Hilâl* arasında tampon bir bölge meydana getirmektedirler. *Spykman* bu bölgeyi, özellikle kara kuvveti ile deniz kuvveti arasında bir tampon bölge olarak değerlendirmektedir. Kendisinin dünya hâkimiyeti hakkındaki formülü ise *Kenar Kuşak ülkelerine* hâkim olan devletler, Avrasya'ya da hâkim olabileceği yönündedir.⁷⁶ Dolayısıyla Avrasya'ya hâkim olan devlet veya devletler, dünyayı da kontrol edebileceklerdir.

Aslında bu teoriye, II. Dünya Savaşı'ndan sonra daha çok önem verilmiştir. *Kenar Kuşak teorisinin* uygulama alanı ise NATO'nun ve hemen bitişiğinde SENTO'nun meydana getirilmesi ve ona bağlı olarak SEATO'nun kurulması, bu teorinin bir uygulamasıdır.⁷⁷ Yani bir başka deyişle bütün bu büyük oluşumlar, birbirleriyle bağlantılı ve *Kenar Kuşak teorisine* dayanan faaliyetlerin bir yekûnu olarak değerlendirilmelidir.

Dikkatlice incelendiği zaman II. Dünya Savaşı'ndan sonra cereyan eden bütün savaşlar, genelde *kenar kuşak* diye adlandırılan hattın üzerinde gerçekleşmişlerdir. Kore, Vietnam, Afganistan, Kıbrıs, İran-İrak savaşları, bunlara örnektir. Ancak Kıbrıs'ta cereyan eden savaşın ciddi bir farklılığı vardır. Zira Kıbrıs'ta meydana gelen sınırlı savaş, diğerleri gibi *bloklar arası* değil, *bloklar içinde* cereyan etmiş ve *müttefikler* (Türkiye-Yunanistan) arasında olmuştur. Aslında bütün bu gelişmeler, *Kenar Kuşak Hâkimiyet Teorisi'nin* bir sonucu ve uygulama alanı olarak görülmelidir. Kaldı ki günümüzde de bu teori, güç merkezlerinin konumuna uygun düştüğü için de aynen uygulanmaktadır.

Ne var ki Soğuk Savaş dengesinin ortadan kalkması, *doğu-batı* yönünde gelişen rimland kuşağında, *kuzey-güney* bağlantı yolları üzerinde bulunan Doğu Akdeniz'de ve buna bağlı olarak Kıbrıs coğrafyasında, geniş *jeopolitik* ve *jeoekonomik boşluklar*⁷⁸ doğurmuştur. Hatta denebilir ki Soğuk Savaş sonrası dönemde, Kıbrıs'la ilgili jeopolitik önemin artması, bu *boşluk alanları* ile ilgilidir. Jeopolitiğin bu *boşluk alanları*, ifade edilen kuşağın en önemli halkalarından birisini, yani Anadolu yarımadasında bulunan *Türkiye*'yi, Ortadoğu'daki çatışma odağı *İsrail*'i ve İslâm dünyasında liderliğe oynayan *Mısır*'ı yakından ilgilendirmektedir.⁷⁹

⁷⁵ Nicholas John Spykman, *The Geography of the Peace*, New York, Harcourt, Brace, 1944, s. 43; Nicholas John Spykman, *America's Strategy in World Politics*, Hamden, Shoe String Press, Anchor Books, 1970, s. 125.

⁷⁶ İlhan, *Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği*, s. 9.

⁷⁷ İlhan, *Türkiye Jeopolitiği*, s. 11; Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 105.

⁷⁸ Boşluk alanlarının önemi için bkz... Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 115.

⁷⁹ Yunanistan, satıhta etkilediği için göz ardı edilmiştir.

Aslında *Kenar Kuşak devletlerinin* sınırları, kısmen deniz, kısmen de karadan oluşmaktadır. Dolayısıyla bunların, ada ve kıta devletleri kadar güvenli sınırları yoktur.⁸⁰ Keza *Kenar Kuşak devletleri*, çevrelerindeki denizlerin büyüklüğü ve kara sınırlarının gücü ölçüsünde coğrafi bütünlüğe sahip olurken, İspanya, Fransa, İtalya, Hindistan, bir ölçüde Türkiye ve ona tâbi *Kıbrıs* coğrafyası, birer kenar devleti olarak değerlendirilmelidirler. Dolayısıyla Kıbrıs'ın tamamının yabancı güçlerin elinde olması, Türkiye coğrafyasının *kenar devlet* olma özelliğine ciddi bir şekilde darbe vuracak, buna karşın *kıta içi devlet* olma özelliğine ise kısmen yardımcı olacaktır. Bu durumda Türkiye'nin coğrafi gücü azalmış, dış duyarlılığı artmış ve tehdit algılamaları güçlenmiş olacaktır. Örneğin coğrafi mevki itibarıyla Kıbrıs'ın, Türkiye veya Orta Doğu devletlerine karşı, *amfibi taarruz*⁸¹ yapma imkânı vereceği unutulmamalıdır. Özellikle coğrafi bütünlüğü ile Kıbrıs, bölge ülkelerini veya bölgesel güç merkezlerini tehdiye açık bir duruma sokabilecektir.

Aslında bu teoriden hareketle denebilir ki *Kenar Kuşak* üzerinde bulunan sahayı hâkimiyet altına almakla, bütün Avrasya'yı kontrol altına almak eşdeğerdir. Bu *kuşak*, İskandinavya'dan başlayan İspanya, İtalya, Yunanistan, Türkiye, Orta Doğu, Hindistan, Malezya, Hindişin ve Kore olmak üzere uzanan bir yarımada zinciridir.⁸² Buna *iç adalar zinciri* olarak Spitzberg, İzlanda, İngiltere, Maderia adası, Girit, Kıbrıs, Seylan, Sumatra, Borneo, Filipinler, Formoza, Japonya ve Aleut adaları da dahil edilmektedir.⁸³ *İç adalar zinciri* içinde yer alan Kıbrıs, diğer adalarla birlikte yarımada zincirinin gerisini teşkil etmektedir. Bu zincirin en kritik kısmını da Akdeniz havzası içinde yer alan Türkiye, Yunanistan ve bu ülkelerin gerisinde Kıbrıs ve Orta Doğu'nun çevrelediği bölge oluşturmaktadır.⁸⁴

Esasında bugünkü dünyada bölgesel alanlar arasında *karşılıklı bağımlılık ilişkisi* vardır. Bu ilkeye istinaden devletler, manevra sahalarını genişletmek için sürekli olarak esnek bir dış politika takip etmektedirler. Bu anlayışa göre bölgesel ve küresel güçlerin kullanabileceği en iyi coğrafyalardan birisi de *Kıbrıs*'tır. Dolayısıyla Kıbrıs, iyi değerlendirildiğinde büyük avantajlar sağlayabileceği gibi, kötü kullanıldığında ciddi riskler de üretebilmektedir. Gerçek şu ki Balkanlar ve Ortadoğu'nun kesiştiği bir alan olan *Doğu Akdeniz* ve bölgenin tek adası olan *Kıbrıs*, bölgedeki zaafılardan dolayı etkilenebilecek bir *dış*

⁸⁰ İlhan, *Jeopolitik Duyarlılık*, s. 74.

⁸¹ Tamçelik, Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, s. 328; Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 263.

⁸² Tamçelik, *ibid.*, s. 328; Tamçelik, *ibid.*, s. 263.

⁸³ Tamçelik, *ibid.*, s. 328; Tamçelik, *ibid.*, s. 334.

⁸⁴ Tamçelik, *ibid.*, s. 328; Tamçelik, *ibid.*, s. 263.

politika alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Sırf bu yüzden Türkiye, bölgeyle ilgili politikaları sürekli takip etmek ve kendine has *yakın havza stratejisini*⁸⁵ izlemek zorundadır.

Deniz Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Önemi:

Bu görüşe göre dünyaya egemen olabilmek için *denizlere* egemen olmak gerekmektedir.⁸⁶ Bundan hareketle dünya hâkimiyetinin denizler üzerinden kazanılabileceğine inananların başında Amerikan Amirali *Alfred Mahan* (1841-1914) gelmektedir. *Mahan*'a göre denizleri kontrol etmek, başlıca amaç olmalıdır.⁸⁷ Zira denizlerin sağladığı üstünlük pek çoktur. Eğer dünyaya hakim olunacak ise ancak bu yoldan başka bir yol yoktur.⁸⁸ Bu hâkimiyetin anahtarı da hiç kuşku yok ki, *deniz yollarının* kontrolünden geçmektedir. Gerçi bu noktalara hakim olunabilmesi için kuvvetli bir *donanmayla*⁸⁹ ihtiyaç vardır. Ne var ki hiçbir devletin donanması, açık denizlerde istediği gibi hareket etme imkânına sahip değildir. Bu yüzden açık denizlerde kontrolün sağlanmasına, şiddetle ihtiyaç vardır. Aslında bu ihtiyaç, bir yandan ABD'yi uzak denizlerdeki hâkimiyetini korumaya sevkederken, öte yandan Rusya'nın geniş Asya bozkırlarından açık denizlere inme stratejisini pekiştirmiştir. Aslında bu durum Kıbrıs'ı, küresel ve bölgesel güçlerin, taktik manevralarına dayanan temel rekabet sahası haline getirmiştir. Örneğin Karadeniz ve Boğazlar ile ilgili meseleler, SSCB ile NATO çerçevesinde yürütülen blok-arası ilişkilerin bir uzantısı olarak değerlendirilirken, Ege ve Kıbrıs'ın ağırlık taşıdığı *Doğu Akdeniz havzası* Yunanistan ile süregelen blok-içi çatışmalar çerçevesinde incelenmiştir.⁹⁰ Bu çerçevede Soğuk Savaş süresince bir taraftan dönemin süper gücü olan SSCB'nin Karadeniz ve Boğazlardaki baskısı sürekli olarak hissedilirken, diğer taraftan Ege'de Yunanistan'a terkedilen adaların *status quo 'su*, Türkiye'nin denizlerdeki hareket alanını önemli ölçüde daraltmıştır. Özellikle Türkiye için Ortadoğu ve Süveyş üzerinde önemli bir etkiye sahip olan *Doğu Akdeniz* bölgesi, sadece *Kıbrıs'a* endeksli olarak ele alınmıştır.⁹¹ Ne var ki bu stratejik tutum, Türkiye için ciddi yanlışlıklara yol açmıştır. Özellikle Türkiye, uzun yıllar deniz stratejisini *Kıbrıs* meselesine göre ayarlama hatasına düşmüştür. Hâlbuki Türkiye'nin geniş ölçekli bir *deniz stratejisinin* olması gerekirdi. Gerçi Türkiye'nin, deniz stratejisinde uzun dönemli ve taktiksel adımları olmasa da 1964 ve 1967 Kıbrıs bunalımlarında olduğu gibi, bağımsız deniz politikalarına ve

⁸⁵ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 318.

⁸⁶ Gönübol, *Uluslararası Politika*, s. 106.

⁸⁷ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 106.

⁸⁸ Sprout, *Foundations of National Power*, s. 153.

⁸⁹ H. Buehring, *Woodrow Willson and The Balance of Power*, Indiana University Press, 1955, s. 121.

⁹⁰ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 106.

⁹¹ Davutoğlu, *ibid.*, s. 157.

askerî güç oluşumlarına yöneldiği görülmüştür. Ancak uzun bir süre Türkiye'nin deniz stratejisinden söz etmek mümkün olmamıştır.

Soğuk Savaş süresince *Ege* ve *Kıbrıs*, Türkiye'nin yakın deniz havzasını doğrudan ilgilendiren ve önemi hiç bir zaman azalmayan, iki ciddi gündem maddesi olarak ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise değişen küresel ve bölgesel konjonktür gereği, bu iki önemli gündem maddesine, bazı yerli unsurlar da ilâve edilmiştir. Bu yeni unsurların başında, bölgesel *etkileşim alanları* ile *stratejik eklemlenme*⁹² stratejileri gelmektedir. Özellikle Balkanlarda ve Ortadoğu'da etkileşim ve geçiş alanları üzerinde bulunan Ege ve Kıbrıs, bu bölgeler arasındaki etkileşimin artması ile stratejik açıdan hem birbirlerine, hem de diğer bölgesel meselelerle eklemlenmeye başlanmıştır. Bu da Soğuk Savaş sonrası dönemde her iki bölgenin uluslararası meselelerinin *muhteva* ve *zamanlama* açısından etkileşim içine girdiği görülmüştür. Aslında bu durum, Doğu Akdeniz bölgesinin etkileşim havzası olarak öneminin artırmasına neden olmuştur. Ege ve Kıbrıs gibi Doğu Akdeniz havzası içinde yer alan meseleler, artık kendi önemleri dışında, bölgelerarası etkileşimden de kaynaklanan özel bir öneme haizdirler. Bu nedenledir ki, gerek bölgelerarası etkileşim alanları ile ilgili meselelerde, gerekse Kıbrıs ve Ege gibi meselelerde Türkiye'nin sadece bir Ege ülkesi değil, daha genel bir çerçevede Adriyatik'ten İskenderun Körfezine ve Süveyş Kanalına kadar uzanan bölgede bir *Doğu Akdeniz ülkesi* olduğu gerçeğini ispatlamaktadır. Dolayısıyla genelde *Akdeniz*, özelde ise *Doğu Akdeniz* ve *Kıbrıs* stratejisi belirlenmeksizin, bölgenin *yakın kara ve deniz havzalarına*⁹³ yönelik politikaları takip edilmesine imkân vermemektedir. Bu da beraberinde Ege ve Kıbrıs meselesini, stratejik bir bütünlük içinde değerlendirmeye sevk etmektedir. Bundan hareketle denebilir ki Ege'nin ve Kıbrıs'ın, *kara bağlantısı* açısından Doğu Avrupa-Ortadoğu, *deniz bağlantısı* açısından ise Adriyatik-Doğu Akdeniz-Körfez hattından oluşan iki önemli ayağı vardır.⁹⁴ Özellikle Balkanlarda ve Ortadoğu'da ortaya çıkan bunalımların kendi arasındaki *eş-zamanlılık* ilkesiyle Ege ve Kıbrıs bunalımlarının da aynı andaki tırmanışı, böylesi bir etkileşim hattının oluştuğunu göstermektedir.

Mahan'ın Deniz Hâkimiyet Teorisi'ne dönülecek olursa, Süveyş Kanalı vasıtasıyla, Akdeniz'den geçen, Hint ve Pasifik okyanuslarına açık olan deniz ulaşım yolları, kontrol edilmesi gereken unsurlardır. Aslından *Mahan*'ın görüşlerinin değeri, denizin sağladığı

---

⁹² Davutoğlu, *ibid.*, s. 169.

⁹³ Davutoğlu, *ibid.*, s. 171.

⁹⁴ Davutoğlu, *ibid.*, s. 174.

hareket serbestisini belirtmiş olmasındandır.⁹⁵ Böylece denizlere hâkim olmak suretiyle, dünyaya da hâkim olunacaktır.⁹⁶ Ne var ki bu, deniz ulaşım yollarını ve bu yolların geçtiği kritik kara bölgelerinin kontrolü ile doğru orantılıdır. Gerçek şu ki Kıbrıs, günümüzde güç merkezi olarak değerlendirilebilecek ABD, Rusya, AB ve Orta Doğu gibi güçlerin *birleşme* veya *kesişme* noktası üzerine bulunmaktadır. Bu dört gücü oluşturan merkezin; varlıklarını koruması, güvenliklerini sağlaması, gelişimlerini sürdürmesi veya etkinliklerini artırması söz konusu olduğunda, her olayda ve her tutumda, Kıbrıs'ın konumu kendilerini ilgilendirmektedir. Bu sebeptendir ki hemen hemen her konuda Kıbrıs'ın konumunu etkilemeye veya kendi çıkarlarına göre yönlendirmeye çalışmaktadırlar. Pek tabii ki bu durum, Kıbrıs için çok yönlü ve çok unsurlu bir tehdit algılamasına kaynaklık etmektedir.

Aslında bu görüşün ana kritiği, Akdeniz'i boydan boya kat eden, Süveyş Kanalı ile Hint ve Pasifik okyanuslarına uzanan ve deniz yollarını kontrol edebilen noktaların en önemlilerinden birisinin Kıbrıs olmasıdır. Özellikle Süveyş Kanalı'na yakınlığı, tabiatıyla bu özelliğini daha da artırmaktadır. Çünkü Kıbrıs, Akdeniz'den Süveyş Kanalı vasıtasıyla Hint ve Pasifik okyanuslarına açılan deniz yollarını, coğrafi mevki itibarıyla kontrol edebilecek konumdadır. Keza, Karadeniz'den Ege Denizi ve Cebelitarık Boğazı vasıtasıyla Atlas Okyanusu'na, Süveyş Kanalı vasıtasıyla da Hint ve Pasifik Okyanuslarına bağlayan deniz yolları, Kıbrıs vasıtasıyla kontrol edilebilmektedir.

Hemen hemen Avrupa, Asya ve Afrika'ya eşit mesafede olan Kıbrıs, dünya anakıtası içinde merkezi bir konuma sahiptir. Bu konumu ile Kıbrıs, Girit ile birlikte su yollarının kesiştiği bir hat üzerindedir. Örneğin Asya ve Avrupa'yı ayıran Boğazlar ile Asya ve Afrika'yı ayıran Süveyş Kanalı arasında yer alan Kıbrıs, aynı zamanda Avrasya-Afrika bağlantısının en önemli su havzalarından birisi olan Körfez-Hazar bölgesinin ve Aden-Hürmüz geçitlerinin nabzını tutmaktadır. Özellikle İngilizlerin Kıbrıs'ta üs bulundurmaları, adanın bu stratejik konumundan kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Kıbrıs'ı ihmal eden bir ülkenin, küresel ve bölgesel politikalarda etkin olması mümkün değildir. Zira bu küçük ada Asya-Afrika, Avrupa-Afrika ve Avrupa-Asya arasındaki stratejik bağlantıları doğrudan etkileyecek bir konuma sahiptir. Bölgesel politikalarda ise Karpaz yarımadasıyla Ortadoğu'ya yönelmiş bir ok gibi duran Kıbrıs, geri kalan kısmıyla da Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Kuzey Afrika'daki stratejik dengelerin temel taşlarından birisini oluşturmaktadır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Kıbrıs, yeni dengelerle birlikte birtakım unsurlar kazanmıştır. Orta Asya'dan Avrupa'ya giden enerji ve ticaret hattının, Batı Asya, Doğu

⁹⁵ John D. Hayes, *Reading*, New York, 1954, s. 5; Morgenthau, *Politics Among Nations*, s. 161.

⁹⁶ Tamçelik, Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, s. 326.

Akdeniz ve Güney Asya'nın alternatif yollar olarak gündeme gelmesi, ciddi bir çatışmaya neden olmuştur. Bu yeni hat, ister doğrudan İskenderun Körfezi'nden Doğu Akdeniz'e, isterse dolaylı olarak Güney Asya'dan, Aden ve Süveyş üzerinden ya da Karadeniz ve Boğazlar üzerinden Doğu Akdeniz'e insin, Kıbrıs hep sabit olarak ana güzergâh üzerinde bulunmaktadır. İşte bu yüzdendir ki, Orta Asya-Avrupa bağlantısının Karadeniz'in kuzeyinden gitmesinde, Rusya ile birlikte menfaati olan Almanya'nın, GKRY'yi Kıbrıs'ın tümünün AB'ye alınması konusunda gösterdiği çaba, ABD'ye göre zayıf olduğu güney hattı üzerinde önemli bir *stratejik çıkar* elde etme çabasının bir ürünü olarak görülmelidir. Kıbrıs'ın AB'ye girişi ile birlikte İskenderun Körfezi ve Doğu Akdeniz'in çıkışı üzerindeki kontrolünü artıracak olan Avrupa, aynı zamanda Ortadoğu bölgesine de müdahil bir konum kazanmıştır. Musul ve Suudi Arabistan petrolünün de Doğu Akdeniz'e yöneldiği düşünülürse, bu bölgenin enerji hatları açısından taşıyacağı merkezî konumun, gelecekte küresel rekabetin en temel parametrelerinden birisi olacağı ortadadır. Dolayısıyla muhtelif zamanlarda Kıbrıs'ta baş gösteren bunalımlar, tesadüfî bir durum değildir. Bunun arkasında küresel rekabet unsurlarının veya bölgesel çıkar çatışmalarının yattığı da unutulmamalıdır.

Aslında Kıbrıs, deniz yolları bakımından Türkiye'nin güney limanlarını kontrol edebilecek konumdadır. Özellikle İskenderun ve Süveyş'i kontrol ederken, Orta Doğu'ya da hakim olmak isteyen devletler için Kıbrıs, anahtar bir rol üstlenmektedir.⁹⁷ Bu yüzdendir ki ada, tarih boyunca Anadolu'yu ve Doğu Akdeniz'i kontrolünde bulunduran güçlerin egemenliğinde olmuştur.⁹⁸ Hatta birçok egemen güç için Kıbrıs, kazanılması arzu edilen bir "ödül"⁹⁹ olarak görülmüştür.

Bilindiği gibi bu *ödülü* en iyi değerlendiren ülkelerin başında İngiltere gelmektedir. Aslında İngiltere açısından bakıldığında, Doğu Akdeniz'deki güvenlik ortamı oldukça önemlidir. Çünkü İngiltere'nin tarihsel olarak Doğu Akdeniz'den geri çekiliş süreci, 1954 yılından itibaren başlamıştır. Öncelikle Filistin'i, arkasından da Süveyş'i ve Kıbrıs'ı kaybeden İngiltere, Doğu Akdeniz'deki egemenlik gücünü zayıflatmıştır. Özellikle bu durum, Doğu Akdeniz'de ve Kıbrıs'ta mevcut olan dengenin, İngiltere'nin aleyhine değişmesine neden olmuştur. Bu denge adada konuşlanan iki üssü ile dengelemeye çalışan İngiltere, zaman içinde değişen *deniz gücü* ve *heartland kuramları* sayesinde, ana stratejisini köklü olarak

---

⁹⁷ *Kıbrıs'ın Dünü*, s. 3.

⁹⁸ Philip Nemman, *A Short History of Cyprus*, London, 1940, s. 213; Halil Fikret Alasya, *The Republic of Cyprus and The Events That Have Come to Pass – The Aim and The Attitude of The Greeks*, Ankara, Ayıldız Matbaacısı, 1969, s. 18.

⁹⁹ Harry Scott Gibbons, *The Genocide Files*, London, Charles Bravos Publishers, 1997, s. 18; Harry Scott Gibbons, *Kıbrıs'ta Soykırım*, Çev. Erol Fehim, Ankara, Near East Publishing, Özyurt Matbaası, 2003, s. 19.

değiştirmek zorunda kalmıştır. Aynı durum Türkiye için de geçerlidir. Örneğın 8.272 km. uzunluğundaki kıyılarıyla Türkiye'nin, kendi egemenlik coğrafiyasını kontrol edebilmek için öncelikle onu çevreleyen denizlere, dolayısıyla da *Doğru Akdeniz'e* ve *Kıbrıs'a* hakim olması gerekecektir.

Hava Hâkimiyet Teorisine Göre Kıbrıs'ın Önemi:

Hava jeopolitiğinin öncüsü sayılan *Alexander P. de Seversky*, kara ve deniz kuvvetlerinin hava gücünün olağanüstü hakimiyet potansiyeli karşısında, görel olarak önemini yitirdiğini söyleyerek,¹⁰⁰ birtakım unsurları gözönünde tutan yeni bir strateji modeli geliştirmiştir. *Seversky*, Mackinder ve Spykman'ın konvansiyonel dünya haritasına alternatif olarak *azimutal projeksiyona*¹⁰¹ dayalı yeni bir dünya haritası geliştirmiş ve bu bölgelere, hava jeopolitiğini esas alan *strateji* ve *taktiksel*¹⁰² öncelikli noktaları yerleştirmiştir. Bu teoriye göre çift kutuplu uluslararası sistem varsayımından hareketle dünya, ABD ve SSCB'nin etki sahalarını gösteren iki hâkimiyet bölgesine ayrılmıştır. Hâl böyle olunca nihâf hâkimiyet, bu iki saha dışında kalan kara bölgesinde sağlanacak jeopolitik hava üstünlüğünün belirleyeceğini ifade etmiştir.

Hava kuvveti, merkezî bölgeye dayanan kara kuvvetine karşı mahfuz oluşu, bu bölgenin tavanını açma suretiyle niteliğini değiştirmiştir. Yani bir başka deyişle hava kuvveti, deniz kuvvetinin dayandığı hareket kolaylığından daha fazla bir serbestî ve onun nüfuz edemeyeceği noktalara erişmek gibi üstünlükler sağlamıştır.¹⁰³ Zaten hava kuvvetinin son zamanlardaki gelişimi, savunma politikalarında sadece *taktiksel* değil, aynı zamanda *stratejik* değişikliğe de neden olmuştur.¹⁰⁴ Bu yüzden hava gücü olmaksızın, *Deniz* ve *Kara Hâkimiyet* teorilerinin düşünülmesi, bugün için mümkün değildir.¹⁰⁵

Bu görüşe göre merkezî bölgeye hakim olan her kuvvet, Doğru Avrupa'ya da hakim olabilecektir. Hatta hava kuvveti tarafından muhafaza edilirse, merkezî bölgeye hakim olanlar, dünya adasına da hakim olabileceklerdir.¹⁰⁶ Sonuç olarak dünya adasına hakim olanlar da dünyaya hakim olacaklardır. Fakat bunun için hava kuvveti veya bu kuvvetin üstünlüğünün olması şarttır.

¹⁰⁰ Alexander P. De Seversky, *Air Power: Key to Survival*, New York, Simon & Schuster, 1950, s. 128-129.

¹⁰¹ Seversky, *ibid.*, s. 203.

¹⁰² Alexander P. De Seversky, *America: Too Young to Die*, NewYork, McGraw-Hill, 1961, s. 35-37.

¹⁰³ Kalijarvi, *Modern World Politics*, s. 300.

¹⁰⁴ Bilge, *Milletlerarası Politika*, s. 123.

¹⁰⁵ Tamçelik, Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, s. 328; Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 263.

¹⁰⁶ Bilge, *Milletlerarası Politika*, s. 124.

Ne var ki hava kuvvetinin dünya politikasında oynadığı rolü iyi tayin edebilmek için iki hususa dikkat etmek gerekmektedir. Bilindiği gibi hava kuvveti, diğer kuvvetlere nazaran büyük bir hareket serbestisi ve sürat sağlamaktadır. Buna mukabil hava kuvvetlerinin gelişmesine ve havada ikmâl yapılabilmesine rağmen, hâlen daha kara ve denizdeki üssüne bağlılığı devam etmektedir. Bundan başka uçaklar, kara ve deniz araçlarının sahip olduğu taşıma kudretine de henüz erişmiş değillerdir. Dolayısıyla bu iki husus, hava kuvvetlerinin yalnız başına kesin bir sonuç almasını engellemektedir. Hâl böyle olunca Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının kesiştiği noktada yer alan Kıbrıs'ın, hava trafiği açısından önemli bir yer tuttuğu açıktır. Hele hele bu üç kıtanın toplam yüzölçümü 51 milyon km² iken ve bunun anakaraların 2/3'üne tekabül eder konumdayken,¹⁰⁷ Kıbrıs'ın hava üssü olarak değerlendirilmesinin önemi ortadadır. Dolayısıyla bu teoriye göre Kıbrıs'ın, bu bölgedeki hava sahasını kontrol etmesi, stratejik değerinin artmasına neden olmaktadır.

Buna karşın hava hâkimiyeti olmadan, kara ve deniz hâkimiyet teorilerinin tatbikinin imkânsız olduğunu da ifade eden bu görüş,¹⁰⁸ Kıbrıs'ın bu bakımdan ideal bir coğrafi konuma sahip olduğunu belirtmektedir. Özellikle günümüzde hava hâkimiyetinde yaşanan önemli yeniliklerle, mihver sahayla hava gücünün kesiştiği ve içinde Kıbrıs'ın da bulunduğu bu bölgenin jeopolitik önemi giderek artmaktadır.¹⁰⁹ Kaldı ki önemli bir merkez olan *Doğu Akdeniz* sahası, bölgesel ve küresel güçlerin rekabet alanı haline geldiği bilinmektedir. Aslında bu durum, Kıbrıs jeopolitiğinin tabîî bir sonucudur. Tipik bir deniz üssü niteliğini taşıyan ada, küresel ve bölgesel sistemde liderliği elde etmek isteyen güçleri, ister istemez kıta-aşırı ve bölge-içi hava operasyonlarına ve hava destekli deniz çıkarmalarına dayalı konvansiyonel müdahale ve caydırıcı güç kullanma stratejilerini desteklemektedir. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde bu özelliğini koruyan ada, deniz-aşırı hava operasyonlarına ve çıkarmaya dayanan konvansiyonel müdahalelere yol açacak stratejilerin, temel unsurlarından birisi olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü ada, deniz ulaşım yolları ile kara ilerleme mihverlerini tehdit edecek stratejik ve taktik hava gücünün her istikâmete tevcihinde bir platform teşkil etmekte ve batmayan bir *uçak gemisi*¹¹⁰ hüviyetini korumaktadır.

---

¹⁰⁷ *Avrasya Sempozyumu Bildirisi*, İstanbul, Harp Akademileri Yayınları, 1998, s. 76.

¹⁰⁸ *Kıbrıs'ın Dünyü*, s. 4.

¹⁰⁹ Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 107.

¹¹⁰ Tamçelik, Kıbrıs Adası'nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, s. 329; Tamçelik, *Kıbrıs'ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, s. 264.

Sonuç

Yapılan incelemede, Kıbrıs coğrafyasının güç teorileri karşısındaki *tehdit* veya *fırsat* algılamalarına ağırlık verilmiştir. Bu noktadaki olumsuzluklar incelenirken, her coğrafyanın kendi içinde bir *potansiyel değer* ve *güç* taşıdığı görülmüştür.

Özellikle son yıllarda Kıbrıs'ın gerçek güç potansiyelinin ne olduğu ve bu güç potansiyelinin diplomatik açıdan ne ölçüde kullanılabilir nitelikte olduğu tartışılmalı bir konudur. Bu noktadaki tespitler ve yaklaşımlar, iki husus arasında gidip gelmektedir. Bunlardan *birincisi* statik ve konjonktürel bir değerlendirme ile Kıbrıs'ın ulaşabileceği güç potansiyeliyle ilgilidir. Bu güç potansiyeli, olabileceğinden çok daha düşük düzeyde gösterilerek, ada dışında oluşan güç merkezlerine ve buna endeksli politikalara, adeta meşruiyet kazandırmaktadır. *İkincisi* ise Kıbrıs'ın sabit ve potansiyel güç unsurlarını, yeni uluslararası konjonktüre göre dinamik bir şekilde ve yeniden yorumlanmaksızın, ani ve ciddi bir güç patlaması yapabileceği konusunda yerel ve iyimser tahminlerde bulunmaktadır.

Aslında bu iki husus arasında yaşanan gelgitler, Kıbrıs'la ilgili yaşanan stratejik eksikliklerden kaynaklanmaktadır. İşte bu durum, ilgili tarafları farklılaştıran bir özellik olarak ortaya çıkmaktadır. Kaldı ki ortak bir bakış açısı ile yorumlanması gereken Kıbrıs coğrafyası, daha çok Kıbrıs'ın kendi yakın havzası ile daha yakın ve derin bir bütünleşmeye gitmesi gerektiğini düşünenler ile bu havzanın etki alanından uzaklaşarak mümkün olduğunca bölge ötesi unsurlarla bütünleşmesi gerektiğini savunanlar arasında gidip gelmektedir.

Gerçek şu ki bugün itibarıyla Kıbrıs'ın sabit güç unsurlarıyla ilgili değerlendirmelerde yapılan en büyük hata, bunların dinamik yorumlamasında atıl ve geç kalınmasıdır. Aslında Kıbrıs'la ilgili dış politika sapmalarının, statik yorumlamaların veya muhtelif gecikmelerin olması, sabit ve potansiyel unsurların koordineli bir şekilde ve uzun dönemli bir stratejik bütünlük içinde ele alınmamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu da Kıbrıs'la ilgili stratejik planlama ve siyasî irade yetersizliğini ortaya koymaktadır. Kaldı ki Kıbrıs gibi bir ülkenin coğrafyası, sabit bir faktördür. Fakat bu coğrafyanın belirlediği jeopolitiğin diplomatik boyutu, uluslararası güç dengelerindeki değişikliklere göre yeniden yorumlanması gereken dinamik bir değişkendir. İşte Kıbrıs'la ilgili teorik yaklaşımlar, zamana ayak uyduramadığı içindir ki jeopolitik avantajlar, çoğu zaman *dezavantaja* dönüşmüştür. Dolayısıyla Soğuk Savaş parametrelerinin sona erdiği yeni uluslararası konjonktür içinde Kıbrıs'la ilgili jeopolitiğinin rolü, yeniden yorumlamak gerekecektir.

Aslında jeopolitiğin bu yeni yaklaşımları, Kıbrıs'ın siyasî, ekonomik ve güvenlik ile ilgili temel parametrelerini doğrudan etkileyecektir. Kaldı ki Kıbrıs'ın gelecekteki konumu, güç merkezleri ile ilişkilerin alternatifli bir şekilde yeniden düzenlenmesi ve uzun dönemli

kültürel, ekonomik ve siyasal bağların sağlaştırıldığı bir yapıda olması beklenmektedir. Bu açıdan bakıldığında Kıbrıs'ın jeopolitik önemi, üç ayrı kısımda değerlendirilmelidir:

Birincisi Balkanlar-Ortadoğu-Kuzey Afrika hattı şeklinde ifade edilebilecek *kara havzası*, ikincisi Karadeniz-Adriyatik-Doğu Akdeniz-Kızıldeniz-Körfez-Hazar Denizi hattı şekilde belirtilebilecek *deniz havzası* ve üçüncüsü ise Avrupa-Kuzey Afrika-Güney Asya hattı şeklinde ifade edilebilecek *kıta havzası* içinde değerlendirmesi, daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Bu çerçeve içinde değerlendirildiği zaman Kıbrıs, adada yaşayan ne bir toplumların *etnik problemi*, ne de geçmişten süregelen bir *Türk-Yunan çatışmasıdır*. Aslında bu yönü ile Kıbrıs, Soğuk Savaş döneminin bir meselesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu dengelerden etkilenen Kıbrıs, sınırlı bir Türk-Yunan ve Türk-Rum etnik çatışma denkleminde çıkarılmak zorundadır. Çünkü Kıbrıs ve buna dair meseleler, inkişafî bir hızla ve özellikle bir *Avrasya, Ortadoğu* ve *AB* meselesi haline gelmiştir. Dolayısıyla Kıbrıs'ın jeopolitiği, yeni bir stratejik çerçeveye oturtulmalıdır. Aksi takdirde bu meseleyi, Soğuk Savaş öncesi ideolojilerle, doktrinlerle, retoriklerle, taktiklerle vb. unsurlarla çözmek mümkün değildir.

Aslında Soğuk Savaşın statik şartlarından, sonraki dönemin dinamik şartlarına geçiş süreci, Kıbrıs'ın jeopolitiğinde olduğu gibi, birçok küresel ve bölgesel aktöre, *çok alternatifli* bir dış politika yürütmesine imkân sağlamıştır. Dolayısıyla bu durum, Türkiye'nin son sekiz yıl içinde Kıbrıs'la ilgili politikalarını değiştirmesine ve kalıcı çözüm için arayışlarda bulunmasına neden olmuştur.

Bundan hareketle başlıca jeopolitikçilerin ileri sürdüğü görüşler, sistematik olarak incelenmiştir. Bu incelemeden sonra Kıbrıs, gerek *Kenar Kuşak*, gerekse *Kara Hâkimiyet* teorisine göre oldukça önemli bir coğrafya olduğu görülmüştür. Kıbrıs'ın coğrafi konumu, her iki teoriye göre değeri hemen hemen aynıdır. Aslında küresel veya bölgesel politikalar düzeyinde bakılacak olursa Doğu Akdeniz'in önemi, jeopolitik teorilerin hangisine göre değerlendirilecekse değerlendirilsin, dikkate alınması gereken başlıca bölgelerden birisidir. Dolayısıyla küresel veya bölgesel güçlerin hepsi, bu bölgenin sorunları ile ilgilenmek zorunda kalacağı ortadadır.

Aslında jeopolitik teorilere göre Kıbrıs'ın durumu, başka coğrafyalara nazaran oldukça farklıdır. Kıbrıs coğrafyası, *Kara Hâkimiyet teorisinin* belirttiği merkezî bölgenin, aynı zamanda *Kenar Kuşak teorisinin* önemli gördüğü kenar kuşağın en duyarlı noktalarından birisinde yer almaktadır. Bu yüzden ada coğrafyası, başlı başına jeopolitik bir değerdir. Zaten

Kıbrıs'ın, jeopolitik teorilerden *Kara Hâkimiyet teorisi* ile *Kenar Kuşak teorisinin* kesişme noktası üzerinde bulunması bile bu görüşü teyit etmektedir.

Bunun dışında *beşerî güç* kaynağına dayanan *Deniz ve Hava Hâkimiyet teorileri*, özellikle II. Dünya Savaşı ile birlikte başlamış ve günümüze kadar devam ederek, Kıbrıs da dahil, hâlen bölgesel savaşlarda *ana stratejik kavram* olarak kullanılmıştır.

Belirtilen bu hususlardan da anlaşılacağı üzere, 1990 sonrasının koşulları, Doğu Akdeniz'i, büyük güçlerin yeni bir mücadele alanı haline getirmiştir. Hatta denilebilir ki iki kutuplu dünyadaki *küresel güç dengeleri*, Doğu Akdeniz'de yerini *bölgesel güç dengelerine* bırakmıştır. Özellikle *bölgesel aktörlerin* sayısının artması, bölgenin stratejik değerinin daha da gelişmesi, bölgenin kontrol edebildiği sahaların hassas olması, aslında Doğu Akdeniz'de mevcut stratejik güç dengesini zorlaştırmış ve bu durum, mevcut statükoyu değiştirici gelişmelerin yaşanmasına dair riski artırmıştır. Bu açıdan bakıldığı zaman Ortadoğu, Doğu Akdeniz, Ege, Süveyş Kanalı, Kızıldeniz ve Körfez üzerinde stratejik hesaplar yapan herhangi bir *küresel ve bölgesel gücün*, Kıbrıs'ı ihmal etmesi beklenemez. Çünkü ada, bütün bölgelere optimum uzaklıkta olduğu için, her birini doğrudan etkileyebilecek bir parametre niteliğini taşımaktadır. Dolayısıyla Türkiye, yetmişli yıllarda bu parametre üzerinde elde ettiği stratejik üstünlüğü, adadaki statünün devamına yönelik *defansif* bir Kıbrıs politikası şeklinde değil, aksine *ofansif* bir deniz stratejisinin temel dayanaklarından birisi olarak görmelidir. Bu çerçevede değerlendirildiği zaman kilit unsuru olarak Kıbrıs'ın, Türkiye'nin Hazar-Karadeniz-Boğazlar-Ege Denizi-Doğu Akdeniz-Süveyş-Basra Körfezi hattında meydana gelen *yakın deniz kuşağı* ile ilgili genel deniz stratejisinde özel bir önemi vardır. Hatta denilebilir ki Türkiye, Yunanistan, İsrail, Mısır, Suriye ve hatta Libya ve İtalya arasındaki ilişkiler, Doğu Akdeniz'deki bölgesel konjonktürün bir parçası olarak değerlendirilmelidir. Öyle ki Balkanlarda veya Ortadoğu'daki bunalımlar, Doğu Akdeniz bölgesine de yansıtacağı düşünülmektedir. Örneğin *Türkiye-Suriye* veya *İsrail-Yunanistan* ilişkisinin belli bir denkleme oturtulması, *Doğu Akdeniz merkezli* yeni bir stratejinin ürünü olarak görülmelidir. Hattı zatında Rusya'nın, Kıbrıs'a yönelik yeni stratejisi, *ikili bir çatışma alanı* gibi değil, daha çok *bölgesel bir bunalım alanı* olarak görmeye başladığının resmidir.

Görülebileceği gibi Kıbrıs, bütün hâkimiyet teorileri içinde yer almaktadır. Bu açıdan ada, stratejik bir hedeftir veya birçok stratejik hedefi kontrol eder konumdadır.

Kaynakça

- Avrasya Sempozyumu Bildirisi*, İstanbul, Harp Akademileri Yayınları, 1998.
- AGNEW, John. *Geopolitics: Re-visioning World Politics*, London, Routledge, 1998.
- ALASYA, Halil Fikret. *The Republic of Cyprus and The Events That Have Come to Pass – The Aim and The Attitude of The Greeks*, Ankara, Ayyıldız Matbaacısı, 1969.
- BİLGE, N. *Milletlerarası Politika*, Ankara Üniversitesi SBF Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1966.
- BUEHRING, H. *Woodrow Willson and The Balance of Power*, Indiana University Press, 1955.
- ÇAKIR, Mikdat. “Genel Olarak Kıbrıs Adası’nın Özel Olarak KKTC’nin Jeopolitik Pozisyonunun Harp Sosyoloji Kriterleri Açısından Değerlendirmesi”, *Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998*, Vol. 2, Gazimağusa, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, 1999, s. 537-554.
- DAVUTOĞLU, Ahmet. *Stratejik Derinlik, Türkiye’nin Uluslararası Konumu*, 10. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2002.
- ENGİNSOY, Cemallettin. “Türkiye’nin Millî Güvenliğine İlişkin Çevre Koşul ve Etkileri”, *Güncel Konular*, Ankara, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, 1981, s. 123-139.
- GIBBONS, Harry Scott. *The Genocide Files*, London, Charles Bravos Publishers, 1997.
- ..... *Kıbrıs’ta Soykırım*, Çev. Erol Fehim, Ankara, Near East Publishing, Özyurt Matbaası, 2003.
- GÖKSAN, Emin. *Çağdaş Stratejinin Yeni Boyutları*, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1980.
- GÖNLÜBOL, Mehmet. *Uluslararası Politika İlkeler – Kavramlar – Kurumlar*, 4. Baskı, Attila Kitabevi, Ankara, 1993.
- HAYES, John D. *Reading*, New York, 1954.
- HERACLIDES, Alexis. *Yunanistan ve Doğudan Gelen Tehlike Türkiye Türk-Yunan İlişkilerimde Çıkmazlar ve Çözüm Yolları*, Çev. Mihalis Vasilyadis ve Herkül Millas, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002.
- HILL, Norman. *Contemporary World Politics*, New York, 1954.
- HUNTINGTON, Samuel P. “The Clash of Civilizations?”, *Foreign Affairs*, New York, 1996, s. 229-242.
- İLHAN, Suat. *Jeopolitik Duyarlılık*, TTK Yayınları, Ankara, 1989.

- ..... “Türkiye Jeopolitiği ve Jeopolitik Gelişmeler”, Tarihî Gelişmeler İçinde Türkiye’nin Sorunları Sempozyumu (Dün-Bugün-Yarın), *Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü – 8-9 Mart 1990*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1992, s. 7-18.
- ..... *Türkiye’nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği*, TKAE Yayınları, Ankara, 1993.
- KALIJARVI, Thorsten V. *Modern World Politics*, New York, 1954.
- Kıbrıs’ın Dünü-Bugünü-Yarını*, İstanbul, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, 1995.
- LUTTWAK, Edward. *The Endangered American Dream*, New York, Simon and Schuster, 1993.
- MACKINDER, Halfrod J. “The Geographical Pivot of History”, *Geographical Journal*, Vol. 8, 1904, s. 421-444.
- MACKINDER, Halfrod J. “The Round World and the Winning of the Peace”, *Foreign Affairs*, Vol. 21, No 4, 1943, s. 595-605.
- MACRIDIS, Roy C. *Foreign Policy in World Politics*, 2. Edition, Prentice Hall, 1962.
- MORGENTHAU, Hans J. *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, Knopf, New York, 1963.
- MÜMTAZ, Hüseyin. “Türkiye – Kıbrıs İlişkileri I”, *Türk Dünyası Tarih ve Kültür Dergisi*, Cilt 3, No 2, 1999a, s. 53-57.
- ..... “Türkiye-Kıbrıs İlişkilerinin Politik Mantığı ve Sonuçları (1571-1998)”, *Proceedings of The Second International Congress for Cyprus Studies 24-27 November 1998*, Volume: 2, Eastern Mediterranean University Congress for Cyprus Studies Publications, Gazimağusa, 1999b, s. 151-171.
- NEMMAN, Philip. *A Short History of Cyprus*, London, 1940.
- O’LOUGHLIN, John and Henning Heske. “From ‘Geopolitics’ to ‘Geopolitique’: Converting A Discipline for War to A Discipline for Peace”, Nurit Kliot and Stanley Waterman (eds.), *The Political Geography of Conflict and Peace*, London, Belhaven Press, 1991, s. 33-51.
- O’TUATHAIL, Gearoid and Simon Dalby (ed.). *Rethinking Geopolitics*, London, Routledge, 1998.
- O’TUATHAIL, Gearoid. *Critical Geopolitics: The Politics of Writing Global Space*, London, 1996.
- ÖZEY, Ramazan. “Türk Dünyasının Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri”, *Avrasya Etüdleri Dergisi*, Yaz 2001, s. 83-94.

- ÖZTÜRK, Osman Metin. “Doğu Akdeniz’in Güvenliği ve Kıbrıs”, *Kıbrıs’ın Dünü, Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Konulu Uluslararası Sempozyum Bildiri Kitabı*, Yakın Doğu Üniversitesi Yayınları, Lefkoşa, 2001, s. 163-174.
- PADELFOR, Norman J. and George A. Lincoln. *The Dynamics of International Politics*, New York, 1962.
- PARKER, Geoffrey. *Geopolitics: Past, Present and Future*, London, 1998.
- PEARCY, G. Etzel and R. H. Fifield. *World Political Geography*, New York, 1952.
- SEVERSKY, Alexander P. De. *Air Power: Key to Survival*, New York, Simon & Schuster, 1950.
- ..... *America: Too Young to Die*, New York, McGraw-Hill, 1961.
- SPROUT, Harold – Margaret. *Foundations of National Power*, New York, 1955.
- SPYKMAN, Nicholas John. *America’s Strategy in World Politics*, Hamden, Shoe String Press, Anchor Books, 1970.
- ..... *The Geography of the Peace*, New York, Harcourt, Brace, 1944.
- TAMÇELİK, Soyalp. “Kıbrıs Adası’nın Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi”, *Türk Kültürü Dergisi*, Cilt 33, No 386, 1996, s. 321-330.
- ..... “Kıbrıs Meselesi ile İlgili Tespitler ve Öneriler”, *Bilge Dergisi*, No 17, 1997, s. 12-17.
- ..... “Kıbrıs’ın Siyasî Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirmesi”, *Belleten Dergisi*, Cilt 63, No 236, 1999, s. 165-227.
- ..... *Kıbrıs Meselesinin Çözüm Plânları (BM’nin 789 Sayılı Kararına Göre)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara, 2008.
- ..... *Kıbrıs’ta Güvenlik Stratejileri ve Kriz Yönetimi*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim Yayınları, Ankara, 2009.
- THOMPSON, K. W. “Politik Realizm”, *International Politics*, New York, 1967, s. 21-43.
- WRIGHT, Quincy. *The Study of International Relations*, New York, 1965.

Summary:

In this study, Cyprus has been evaluated according to geopolitical strategies as land, sea and air power and rimland theory. By this starting point, the main purpose of this study is to identify the importance of Cyprus according to these strategies.

Relations with among the states, are generally identified with using of power with the shape of last prefer of policy. Generally the decisive element is geographical features. In this case geography impresses the country's authority and power with various shapes.

By this way we can say that one country's economic advantages, national power and its' security depend on its' geographical location. So geographical elements effect all countries' foreign policy. By this way it is impossible to expose the reasons of international policy actions without geographical elements.

With this reality, it is evaluated that Cyprus' importance with geopolitical and power theories. Especially for understanding better about evaluations Cyprus, it is argued that geopolitical elements and some ideas are given. And than there are some evaluations Cyprus' geopolitical position with Land, Air and Sea Supremacy, Rimland theories.

In this research our subject is evaluated with rationalist and productivist ideas. But here it is used process analysis as a method. Especially analytic evaluations have been used. So it is cared for researching "happenings" without "not happenings". Indeed all these are targeting for discussing Cyprus' geopolitics elements and theories with its value and specialties.

In this research it is especially evaluated threat and opportunity concepts opposing to power theories of Cyprus geography. When evaluating these disadvantages it is taken into consideration each geography has a potential power and value. Especially in the last years it is discussing subject Cyprus' real power potential and using the measures of this power potential from diplomatic way. Especially in the last years it is a discussing matter what is Cyprus' real power potential and using of this power in a diplomatic way.

Indeed when we do geopolitical evaluations, we have to explain establishments and geopolitics theories. With this idea researches about Cyprus have four main titles: *First*, Cyprus' theory condition to geographic situation and power centers; *Second*, Cyprus' condition to power centers in the world; *Third*, Cyprus' condition to geographic situation in the region and *Fourth*, Cyprus' condition to power centers in the region.

So when we establish relations of policy, power, strategy and target about Cyprus, it will become a reality of developing tactical actions style.

As for this the geopolitics elements of the Cyprus are in two groups with “changeable” and “unchangeable” elements.

1. *Cyprus’ Changing Elements*: These are social-cultural values, economic values, political values, military values and time.

2. *Cyprus’ Unchanging Elements*: These are Cyprus’ or regions’ borders, land structure, situation in the world and geographic character.

From these aspects’ conditions after 1990 in the world, especially East Mediterranean Region became new conflict area for big powers. New actors increased in this strategic game and strategic value increased in the region and the geographies here are very sensible has made difficult of continuing the balance. So we have to evaluate possible results about Cyprus in multi ways nowadays. Otherwise it is possible to be crisis in East Mediterranean different with regional crisis happening in Middle East, Caucasus and Balkans after 1990.

Mainly the geopolitical theories consist of four parts including land, sea, air and rimland theories. The discussion about which one of the air, land and sea powers are the main and which one is the sub power have not reach a definite conclusion yet. For this uncertainty, as an objective presentation a chronological line has been followed. According to this line, the views and thoughts will be considered respectively sea, land and rimland and finally air sovereignty or powers.

Actually, according to geopolitical theories, the position of Cyprus is quite different from other geographies. Geography of Cyprus is at the center region of land power theory and at the same time at the most sensitive point of rimland theory. For this reason, geography of island as an accepted value in itself, has very important field. Cyprus is already at the intersection point of land power theory and rimland theory. This point is very important, because, the provided integrity had eliminated the availability of Mackinder’s land power theory’s center region and rimland theory which was formulated as a precaution to land power theory and applied successfully after the II. World War. According to sea and air power theories, Cyprus has a strategic place.

All of these show that looking to global and regional events and developments as a whole is possible with the opportunity of geopolitics. So researches and datas with the Cyprus’ geopolitics elements will help us for evaluating events and developments.

It is impossible to say geopolitics theories can answer all cases and caring of world’s power balances. So it is obligation a new evaluations have to be done with the situation of the global powers.

According to this reality, this work is composed up of three parts. The concept of geopolitics is emphasized in first part. In the second part, geopolitical facts are determined and in the third part, the place and importance of Cyprus according to geopolitical theories is indicated.